

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i Spesialpedagogikk ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Fakultetet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Pedagogisk Institutt. Prosessen med å gjennomføre masteroppgaven har vært erfaringsrik, spennende og utfordrende, både faglig og personlig.

Det er flere som fortjener en takk når jeg nå avslutter et kapittel av livet mitt som student. Først og fremst vil jeg takke mine informanter for deres tillit og vilje til å dele sine opplevelser og erfaringer med meg. Videre vil jeg takke koordinatoren i samarbeidsprosjektet mellom NTNU og en av Trondheims bynære kommuner for hennes hjelp til å skaffe informanter til min studie.

En stor takk til mine veiledere Ingvild Åmot, Elisabeth Walsøe Lehn og Karianne Franck. Takk til Ingvild for en god start på oppgaven i form av inspirasjon og gode råd! Takk til Karianne og Elisabeth som tok over for Ingvild da hun måtte si fra seg sine studenter ved påske for å skrive ferdig sin egen doktorgrad. Dere har gitt meg konstruktiv og motiverende veiledning når jeg trengte det som mest, tusen takk!

Takk til mine medstudenter gjennom de siste fem årene, og spesielt til Kristine Kvam og Vera Strand Asbøll for gode samtaler, råd og hjelp det siste halve året.

Til slutt vil jeg takke min tålmodige og blide samboer Kenneth som har holdt ut med meg den siste tiden, og min gode venninne Karoline som alltid kan stille opp med godt humør og motiverende ord! Takk for at dere har vært der for meg både i gode og dårlige perioder. Takk til mamma som alltid har stilt opp for meg på alle arenaer, og en bjørneklem til pappa!

TAKK alle sammen!

Trondheim, juni 2014.

Trine Johansen Rushfeldt

Sammendrag av masteroppgaven

Omsorgssvikt er et større problem i Norge enn mange tror, eller ønsker å tro, og i følge Barneombudet opplever hele 10 prosent av norske barn å bli utsatt for én eller flere former for omsorgssvikt. Barneverntjenesten har ikke mulighet til å oppdage alle disse barna selv, på grunn av at de ikke har ressurser til å observere barn på daglig basis. Det betyr at barneverntjenesten er avhengige av at andre mennesker sender inn bekymringsmeldinger om barn de har grunn til å anta at utsettes for omsorgssvikt, slik at barneverntjenesten får mulighet til å hjelpe de barna og foreldrene som har behov for det. Barnehagelærere er sammen med barn i førskolealder hver dag, de kjenner og forstår barna, og er gode på å observere blant annet endringer ved barns atferd. Formålet med denne studien er å få større innsikt i hvordan barnehagelærere kan arbeide for at barnehagen kan fungere som en del av et hjelpetiltak for de barna som utsettes for omsorgssvikt. Hva er det som vekker mistanke om at et barn utsettes for omsorgssvikt? Hvordan kan barnehagen virke forebyggende for de barna som er utsatt for omsorgssvikt? På hvilke måter kan PPT bidra til at barnehagen kan fungere som en del av hjelpetiltaket for barn som utsettes for omsorgssvikt? Disse spørsmålene danner bakgrunnen for problemstillingen min: ”Hvordan kan barnehagen fungere som en del av hjelpetiltaket for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner?” Jeg har valgt å benytte en kvalitativ tilnærming til forskningsfeltet for å samle inn data. Jeg har gjennomført fire semistrukturerte intervjuer, hvorav tre av deltakerne er barnehagelærere og én er PP-rådgiver. Jeg har deltatt i et samarbeidsprosjekt mellom Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet og en av Trondheims bynære kommuner i denne studien, hvilket betyr at alle forskningsdeltakerne kommer fra samme kommune.

Barneverntjenesten skal finne tiltak som er til det beste for hvert enkelt barn, og det blir lagt vekt på å gi barnet kontinuitet i omsorgen ved å sørge for stabile og gode voksenkontakter. Barnehagen er av den grunnen det mest benyttede hjelpetiltaket fra barneverntjenesten for barn under 5 år. Barn som utsettes for omsorgssvikt lever i en uholdbar situasjon, og behøver umiddelbar hjelp. Barnehagen har funksjon som primærforebyggende arena, og kan virke som en beskyttelsesfaktor for de barna som utsettes for omsorgssvikt dersom barnehagen bevisst arbeider med at barna har trygge tilknytningspersoner og gode relasjoner til de voksne i barnehagen. På den andre siden kan barnehagen fungere som enda en risikofaktor for utsatte barns utvikling dersom barnehagelærerne ikke inngår i relasjoner med barna, ikke er oppmerksomme på barn som behøver hjelp, eller at barnehagen bærer preg av store utskiftninger. PPT og barneverntjenesten kan fungere som gode veiledere for barnehagelærere som skal arbeide med barn som utsettes for omsorgssvikt og deres foreldre.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1. Bakgrunn og formål.....	1
1.2. Temaets aktualitet.....	2
1.3. Forskningsspørsmål	3
1.4. Studiens oppbygning og gjennomføring	3
2. Teoretisk rammeverk, forskning og lovverk.	4
2.1. Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell og transaksjonsmodellen.....	4
2.2. Omsorgssvikt	6
2.2.1. Omsorg	8
2.2.2. Risikofaktorer	9
2.2.3. Beskyttelsesfaktorer.....	10
2.2.4. Resiliens	10
2.2.5. Senvirkning av omsorgssvikt	11
2.3. Aktuelle instanser.....	12
2.3.1. Barnehagen	13
2.3.2. Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste	14
2.3.3. Barneverntjenesten.....	14
2.4. Forebygging i barnehagen	16
2.4.1. Tidlig innsats	16
2.4.2. Tilknytning.....	17
2.4.3. Barnehagen som hjelpetiltak.....	18
2.4.4. Foreldresamarbeid.....	19
2.4.5. Tverretattlig samarbeid	20
3. Metodedel	21
3.1. Innledning	21
3.2. Valg av metode	22
3.2.1. Kvalitativ forskningsmetode	22
3.2.2. Intervju som forskningsmetode	23
3.2.3. Forskerrollen i kvalitativ forskning.....	24
3.3. Intervju og gjennomføringen av intervjuene	24
3.3.1. Utvalg av informanter.....	24
3.3.2. Intervjuguide	26
3.3.3. Datainnsamling	28
3.3.4. Gjennomføring av intervjuene.....	28
3.3.5. Bearbeiding av data	29
3.3.6. Koding og kategorisering	29
3.3.7. Analyse og tolkning.....	30
3.3.8. Etiske vurderinger	31
3.4. Validitet, reliabilitet og generalisering.	32
3.4.1. Validitet	33
3.4.2. Reliabilitet	33
3.4.3. Generalisering.....	34
4. Funn- og drøfting	34
4.1. Innledning	34
4.2. Identifisering av barn som opplever omsorgssvikt.....	35
4.2.1. Mistanke.....	35
4.2.2. Senvirkninger	37

4.3. Forebygging i barnehagen.....	40
4.3.1. Tidlig innsats i barnehagen.....	41
4.3.2. Barnehagen og Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle.....	44
4.4. Samarbeid.....	47
4.4.1. Foreldresamarbeid.....	47
4.4.2. Tverretattlig samarbeid.....	51
5. Avslutning.....	55
5.1. Sammenfatning av hovedfunn.	55
Referanseliste	58

Vedlegg A: Informasjon til informantene og samtykkeerklæring

Vedlegg B: Intervjuguide

Vedlegg C: Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

1. Innledning

Denne oppgaven tar for seg omsorgssvikt mot barn, og hvordan barnehagen kan fungere som en del av et hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt. Videre i denne innledningen vises det til tema, bakgrunn og formål for studien, temaets aktualitet, og forskningsspørsmål. Til slutt presenterer jeg en oversikt over oppgavens oppbygging og gjennomføring.

1.1. Bakgrunn og formål

Min forskningsbakgrunn for denne studien stammer fra min interesse for å arbeide med barn. Min videre interesse for omsorgssvikt og hvilken betydning barnehagen kan ha i denne sammenhengen har vært stor helt siden jeg startet på bachelorstudiet for å bli barnehagelærer. Jeg har vært opptatt av hvordan jeg, som barnehagelærer, på best mulig måte kan bidra til å hjelpe barn som blir utsatt for omsorgssvikt av deres nære omsorgspersoner. Videre har jeg blitt nysgjerrig på hvilke faktorer som har betydning for at noen barn klarer seg bedre enn andre, og hvordan barnehagen generelt kan ha en forebyggende virkning for alle barn.

I bachelorstudiet hadde vi en uke med fokus på barn som er utsatt for ulike former av omsorgssvikt. Dette økte min interesse for å hjelpe barn som er utsatt for omsorgssvikt betraktelig og jeg ble videre nysgjerrig på hvilke konsekvenser barn får av å utsettes for omsorgssvikt, og hva barnehagelærere kan gjøre i barnehagen for å hjelpe barna så tidlig mulig. Omsorgssvikt er et sammensatt og mangefasettert fenomen med bredt innhold, og jeg ønsket derfor å tilegne meg kunnskap om hvordan jeg både kan oppdage, avdekke og arbeide med dette fenomenet. På grunn av at min utdanningsbakgrunn ligger i barnehagen, og at jeg er svært opptatt av forebygging ble det naturlig for meg å rette meg mot barnehagen som forebyggende instans. Dersom det blir satt inn tiltak allerede på et tidlig stadium i barnehagen, vil sannsynligheten være større for at en eventuell skjevutvikling hos barnet blir begrenset.

Formålet med denne studien har derfor vært å få økt kunnskap og forståelse for hvordan barnehagepersonalet kan arbeide for at barnehagen kan fungere som et hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner, enten på generelt grunnlag eller som et pålagt tiltak av Barneverntjenesten. Herunder kunnskap om blant annet hva deltakerne opplever som hensiktsmessige tiltak, hvilke utfordringer de opplever og hvordan det samarbeides rundt de utsatte barna og deres familier.

1.2. Temaets aktualitet

Omsorgssvikt mot barn er et større problem i Norge enn mange tror, eller ønsker å tro. I følge Barneombudet opplever 10 prosent av norske barn å bli utsatt for en form for omsorgssvikt, det kan være alt fra mangel på basal omsorg til seksuelle misbruk og vold (Wright & Aldridge, 2013, Tveito, 2013). Alle barn har rett til å vokse opp uten vold og overgrep, det er fastslått i FNs konvensjon om barnets rettigheter (Artikkel 19) og norsk lov. Barnets hjem skal være et trygt og godt sted hvor barna får omsorg, støtte og trygghet til å utvikle seg til sitt fulle potensial (Redd Barna, 2014). Likevel er hjemmet det farligste stedet å være for 10 prosent av norske barn (Tveito, 2013).

Skadene som påføres barna i hjemmet kan få alvorlige konsekvenser for barnets vekst, utvikling, helse og livskvalitet. Det er derfor av stor betydning at omsorgssvikten opphører og at familiene får den hjelpen de trenger så tidlig som mulig. På grunn av at det ofte er nære omsorgspersoner som utfører omsorgssvikten vil barnet som regel ha vanskelig for å bryte tausheten som familien omgir seg med fordi barnet er lojalt, glad i og avhengig av de som utfører omsorgssvikten. Barn som er utsatt for omsorgssvikt vil derfor ofte være avhengig av at andre mennesker ser og handler for å avdekke omsorgssvikten. Da det ikke er noen av disse barnas nære omsorgspersoner som taler deres sak vil voksne som ser barna daglig, lytter til hvordan barna har det og tar ansvar kunne være avgjørende for de utsatte barna (Tveito, 2013, Redd barna, 2014). I følge Statistisk Sentralbyrå (2011) går omtrent 90 % av barna i alderen 1-5 år i barnehage, noe som viser at barnehagelærere er et eksempel på voksne som har en gylden mulighet til å oppdage, melde videre og arbeide med de utsatte barna (Tveito, 2013, Redd Barna, 2014).

Hvorfor det meldes så få saker til Barneverntjenesten i forhold til hvor mange barn som lever under omsorgssvikt er uvisst, men kan forklares med at omsorgssvikt blir oppfattet som en del av privatlivets sfære og at andre mennesker er redde for å legge seg borti det. Det kan også være at mennesker har en manglende evne til å fatte hvor grusomme foreldre kan være mot sine barn, eller at de fleste har for liten kunnskap om omsorgssvikt og bekymringsmeldinger til å kunne melde i fra om slike forhold. Det kan også komme av at de som vurderer å melde en sak til Barneverntjenesten er redd for å ta feil, eller de lukker øynene fordi sannheten er for ubehagelig og vil ikke tro at noen faktisk kan skade sine barn. I Norge er det likevel ikke grunn nok å la være å melde en sak til Barneverntjenesten dersom du har «grunn til å tro» at et barn utsettes for omsorgssvikt, da skal en melde i fra uten å la seg hindre av taushetsplikten. Barnehagelærere er pålagt meldeplikt av Barnehageloven (2013) dersom de har grunn til å tro at et barn i førskolealder utsettes for omsorgssvikt. Den mye omtalte Christoffer-saken som tok plass i 2005 kan ha hatt stor betydning

for å åpne menneskers øyne og innse betydningen av å melde i fra om omsorgssviktsaker, men fortsatt er tallene på bekymringsmeldinger for lave. Både naboer, øvrig familie, venner, bekjente, barnehagelærere, lærere og andre har et ansvar for å melde fra om mistanke om barn som utsettes for omsorgssvikt (Barnehageloven, Tveito, 2013).

Killén (2000) belyser barnehagens viktige funksjon som forebyggende instans, og det høye antallet barn som går i barnehage viser oss at barnehagen har en helt spesiell mulighet til å kunne avdekke, melde videre og hjelpe barn som utsettes for omsorgssvikt (Statistisk sentralbyrå, 2011).

Omsorgssvikt er et større problem enn mange antar, og vi vet at mange barn lider under uutholdelige forhold. Senskadene barna får av omsorgssvikten kan også være store og omfattende. Derfor er det viktig at de som møter barna i hverdagen, for eksempel barnehagelærere, har kunnskap om omsorgssvikt, konsekvensene av omsorgssvikten, og hvordan de kan identifisere og hjelpe de utsatte barna umiddelbart.

1.3. Forskningsspørsmål

Jeg har valgt å gjennomføre en studie av barn som opplever omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner sitt som en del av mastergraden min i Spesialpedagogikk ved Fakultetet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Pedagogisk Institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Studien har inngått som en del av et prosjekt mellom masterstudenter ved NTNU og en av Trondheims bynære kommuner, hvilket betyr at alle mine informanter arbeider i samme kommune. Prosjektet mitt handler om hvordan barnehagepersonalet og Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste kan arbeide for at barnehagen kan fungere som en del av et hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt. Oppgavens problemstilling er som følger:

«Hvordan kan barnehagen fungere som en del av hjelpetiltaket for barn som opplever omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner?»

1.4. Studiens oppbygning og gjennomføring

Denne studien vil bli presentert gjennom fem hovedkapitler, kapitlene er som følger:

1. En innledning hvor bakgrunnen for valg av tema, problemstilling og formålet med studien presenteres.
2. Det teoretiske rammeverket med forskning og lovverk danner et grunnlag for oppgaven videre ved å belyse Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell, transaksjonsmodellen, omsorgssvikt med risiko- og beskyttelsesfaktorer. Barnehagen, Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste og barneverntjenesten vil bli presentert som arenaer som skal bidra til trygge oppvekstvilkår for barn, før jeg belyser barnehagens forebyggende faktorer.

3. I metodedelen presenteres mine metodiske valg med fokus på blant annet valg av metode, intervju og gjennomføringen av det, bearbeidingen av det innsamlede datamaterialet, og de etiske vurderingene ved en slik studie. Til slutt vil jeg vurdere validiteten, reliabiliteten og mulighetene for generalisering av studien.
4. I funn- og drøftingsdelen fremstilles funnene og drøftingen av de resultatene jeg har kommet frem til. Funnene blir presentert i hvert underkapittel og drøftes fortløpende. Aktuelle tema er: identifisering av barn som opplever omsorgssvikt, forebygging i barnehagen og samarbeid.
5. Til slutt vil jeg presentere en sammenfatning av studiens hovedfunn.

2. Teoretisk rammeverk, forskning og lovverk.

I dette kapitlet vil jeg presentere den teoretiske rammen som vil ligge til grunn for min forskningsoppgave. Jeg vil innlede med en presentasjon av Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell og transaksjonsmodellen. Disse to modellene vil være med å danne grunnlaget for min studie, fordi de tar for seg ulike syn på barnet og miljøet rundt barnet som er relevant for denne oppgaven. Videre vil begrepene omsorgssvikt, omsorg og konsekvenser av omsorgssvikt bli presentert med relevant forskningslitteratur. Jeg vil trekke fram gjeldende lovverk og føringer som pålegger ansatte i barnehagen, Pedagogisk – Psykologisk tjeneste og barneverntjenesten handling når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Til slutt vil jeg presentere barnehagen som en arena for forebyggende arbeid.

2.1. Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell og transaksjonsmodellen

Som teoretisk ramme for denne oppgaven har jeg valgt å ta utgangspunkt i både Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell og transaksjonsmodellen. Bakgrunnen for dette valget er at modellene komplementerer hverandre uavhengig av et litt ulikt syn på barn. Begge modellene kan benyttes for å forklare og forstå de ulike miljøene barnet i dagens samfunn tar del i, og hvilken betydning miljøene har i forhold til hverandre og barnets identitet.

I Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell er en opptatt av hvordan barn påvirkes av og selv påvirker miljømessige og kulturelle faktorer rundt seg (Haugen, 2008, s. 38). Bronfenbrenners modell viser oss at barn vokser inn i et samfunn med rådende tradisjoner og normer, og er en del av en sosialiseringsprosess. Med de holdninger, kulturelle, moralske og tradisjonsbundne verdier det unike barnet har med seg fra familien sin, utvikles barnet mer og mer til et selvstendig og unikt menneske. Samtidig skal han eller hun også tilpasse seg samfunnets tradisjoner og verdisystem (Haugen, 2008, s. 38).

I Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell er det fire overordnede systemer som kalles mikrosystemer, mesosystemer, eksosystemer og makrosystemer (Bronfenbrenner, 2005, s. 80-81). *Mikrosystemet* vil for et barn være hjemmet, venner, barnehage/skole og nabolag. Dette er systemer hvor barnet oppholder seg daglig, og det viktigste for barnet blir kvaliteten på relasjonene de har til de ulike partene (Bronfenbrenner, 2005, s. 80, Haugen, 2008, s. 40). *Mesosystemet* handler om de forbindelser og prosesser som finner sted mellom to eller flere av barnets mikrosystem (Bronfenbrenner, 2005, s. 80). For eksempel vil endringer i ett mikrosystem kunne påvirke ett annet mikrosystem og relasjonen dem i mellom. Dersom mor og far skiller seg vil det kunne få betydning for hvordan barnet fungerer i barnehagen (Haugen, 2008, s. 40). *Eksosystemet* handler om de forbindelser og prosesser som finner sted mellom to eller flere steder, eller situasjoner som påvirker barnet i større eller mindre grad, men som barnet selv ikke har et forhold til. For eksempel kan forholdet mellom hjemmet og foreldrenes arbeidsplass være et slikt system. *Makrosystemet* er definert som et overordnet mønster av ideologi og organisering av de sosiale institusjonene som er felles for en bestemt kultur eller subkultur (Bronfenbrenner, 2005, s. 81). Det kan være det rådende kultur- og verdisystemet i et demokrati som kommer til syne i politiske partiers valgprogram, de ulike partiene har igjen beslutningsmyndighet overfor blant annet lover og føringer for barnehager, og vil til slutt påvirke enkeltbarn indirekte. Et eksempel på en lov som vil påvirke barn i førskolealder indirekte er loven om at offentlige tilskudd og foreldrebetaling skal komme barna tilgode, og at barnehagen skal ha et rimelig årsresultat (Barnehageloven, 2013, § 14). Barnehagen og barnets muligheter i barnehagen avhenger av barnehagens økonomi. Makrosystemet danner grunnlaget for hvordan de øvrige systemene skal kunne samvirke (Haugen, 2008, s. 40-41).

Sameroffs transaksjonsmodell (2009) er en modell som også tar opp i seg en del av Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell, men transaksjonsmodellen har et litt annet syn på barn enn Bronfenbrenner viser til i sin modell. Transaksjon betyr utveksling der minst to parter både gir og tar. I transaksjonsmodellen sees barnet som biopsykososialt, hvilket betyr at barnets utvikling påvirkes av både biologi, psykologi og miljø. Den komplekse utviklingen til et barn kan ikke reduseres til enten miljø eller arv, men de to dimensjonene vil kunne påvirke hverandre. For eksempel vil barnet både påvirke og bli påvirket av miljøet, og de to vil regulere og utvikle seg i forhold til hverandre over tid (Drugli, 2010, s. 14, Kvello, 2012, s. 63).

I transaksjonsmodellen menes miljø som alt som omgir et individ, ikke bare de fysiske forholdene, men også det menneskeskapt miljøet. Mennesker preger og skaper mye av det fysiske miljøet de er en del av, og dette miljøet preger videre hvordan samfunnet og mennesker utvikler seg. Transaksjonsmodellen legger mest vekt på det sosiale miljøet som oppstår i de

mellommenneskelige relasjonene. I en barnehage har for eksempel barn og voksne nære relasjoner til hverandre, og vil påvirke hverandre i sin væremåte. Barnehagens ansatte vil behandle barn ut i fra det enkelte barns forutsetninger, og barns vanskelige eller lette temperament vil få frem ulike trekk, uttrykksformer, følelser og reaksjoner hos den samme voksenpersonen (Drugli, 2010, s. 15, Kvello, 2012, s. 63).

I denne oppgaven vil barnet bli sett som et subjekt, et menneske som allerede fra fødsel av er unikt og som aktiv deltaker i egen hverdag. Å anerkjenne barn som subjekt går ut på å møte det enkelte barnet som et individ som kan forholde seg til seg selv, og som har rettigheter i forhold til sine egne tanker og følelser. Intersubjektivitetsbegrepet benyttes som en overordnet ramme for å forstå individers og relasjoners utvikling (Bae, 2007). I relasjoner hvor likeverdighet mellom mennesker etterstrebes, skapes det en utvikling som fører til god selvfølelse og trygghet hos mennesker. I relasjoner hvor individers subjektivitet ikke blir forstått, blir feiltolket, blir definert etter voksnes behov eller blir misbrukt kan mentale forstyrrelser og psykiske lidelser føre til skjevutvikling hos barn. Krenking av barns subjektivitet kan føre til lav selvfølelse hos barna, vansker med å forstå andre og vansker med å vise innlevelse i forhold til andre mennesker. Slike problemer vil i neste omgang kunne føre til hensynsløshet, mobbing eller i verste fall vold og aggresjon mot andre menneskers følelser (Bae, 2007).

Med transaksjonsmodellens forankring på det unike og aktive barnet vil jeg bruke Bronfenbrenners ulike systemer for å se på omsorgssvikt og hvordan ansatte kan arbeide med barn som utsettes for den i barnehagen. Hovedfokuset vil ligge på mikro- og mesosystemet da jeg vil studere barnehagen som hjelpetiltak for barna som utsettes for omsorgssvikt i hjemmet, og hvordan relasjonene mellom hjem, Barnehage, Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste og Barneverntjenesten er. Til slutt vil jeg se på andre forhold som vil være med å påvirke barnet i ulik grad, i ekso- og makrosystemet.

2.2. Omsorgssvikt

Utgangspunktet for denne oppgaven er barn som utsettes for omsorgssvikt. Jeg vil derfor definere begrepet omsorgssvikt, og gjøre rede for noen av de ulike formene for omsorgssvikt. Deretter vil jeg se på begrepet omsorg før jeg tar for meg risikofaktorer, beskyttelsesfaktorer og resiliens, og avslutter med å se på senvirkningene av omsorgssvikten.

Omsorgssvikt/vanskjøtsel av barn er en situasjon som innebærer risiko for barnet og er en manglende evne hos omsorgspersonene til å møte barnets basale fysiske, emosjonelle, psykiske og/eller medisinske behov. Det kan også være mangel på tilsyn av barnet slik at det kan skade seg. Dette kan resultere i alvorlig svekkelse av barnets helse og utvikling, og kan

være bevisst eller ubevisst fra omsorgspersonenes side (The National Institute for Health and Care Excellence (NICE), 2012).

Omsorgssvikt er et sammensatt, mangefasettert og alltid smertefullt fenomen med bredt innhold. Det benyttes flere ulike begreper for å betegne en «ikke god nok» omsorg, men i litteraturen differensieres det som regel mellom fire overordnede former for omsorgssvikt; vanskjøtsel, fysiske, psykiske og seksuelle overgrep. Omsorgssvikten forekommer i ulike grader eller nivåer, og kan handle om alt fra sarkastiske kommentarer til terrorisering av barnet. Barn som utsettes for omsorgssvikt er som oftest utsatt for flere enn én av formene for overgrep, og det kan bli et spørsmål om hvilken av disse formene for omsorgssvikt som er mest i øyenfallende til en hver tid (Killén, 2004, s. 35, Kvello, 2010, s. 32 og s. 37).

Barnemishandling har opprinnelig blitt brukt for å betegne det skamlåtte spedbarnet, også kalt «The battered-child syndrome» (Kempe et al. 1962). Tidligere ble begrepet kun anvendt mot mangel på fysisk omsorg, men forskning har vist at også den psykiske utviklingen påvirkes. Forskning har ført til at begrepet har fått et bredere innhold, og anvendes i dag om de fleste former for omsorgssvikt: både vanskjøtsel, fysiske, psykiske og seksuelle overgrep (Killén, 2012, s. 33).

Vanskjøtsel har vært brukt som begrep om mangel på fysisk omsorg, men vanskjøtsel handler også om manglende dekning av barnets kognitive, emosjonelle eller sosiale behov (Killén, 2012, s. 34). Alvorlig vanskjøtsel vil påvirke barnets utvikling på de fleste områder, avhengig av grad og hvilken form for vanskjøtsel som forekommer. Vanskjøtsel eller emosjonell mishandling handler om at foreldre ikke klarer å engasjere seg følelsesmessig positivt i barnet, og er derfor ikke følelsesmessig tilgjengelig for barnet. Det finnes to former for vanskjøtsel: Det ene formen for følelsesmessig vanskjøtsel går ut på det materielle, ernæringsmessige og sosiale. Barna får hverken det stellet eller maten de har behov for, foreldrene kan være lite responderende, psykisk fjerne eller avvise barnet. Den andre formen er følelsesmessig vanskjøtsel som kan tildekke fraværet av følelsesmessig tilgjengelighet ved overdreven tilfredsstillelse av materielle, ernæringsmessige eller sosiale behov. Det kan være vanskeligere å oppdage denne andre formen for vanskjøtsel fordi barna tilsynelatende har alt de trenger og vel så det, men de får ikke tilfredsstillt sitt følelsesmessige behov til foreldrene. Foreldrene er lite bekræftende eller varme mot barnet, de kan være perfeksjonister med for høye forventninger eller respekterer ikke sine barn (Killén, 2004, s. 36, Killén, 2012, s. 34-37, Kvello, 2010, s. 32).

Fysiske overgrep eller mishandling handler om de barna som opplever å skades enten ved aktiv handling eller ved manglende tilsyn. Foreldre påfører barn smerte som innebærer stor risiko for at

barnet kan skades og at utviklingen svekkes. Fysiske overgrep vil være synlige, ofte i form av blåmerker, brannsår eller bruddskader på alle de ulike delene av barnets kropp etter blant annet spark, trykk eller kvelertak. Plasseringen av skadene, barnets alder og forklaringen på hvordan skadene oppstod kan hjelpe oss å finne ut om skadene er påført av andre (Killèn, 2004, s. 39, Killèn, 2012, s. 37-40, Kvello, 2010, s. 34-35).

Psykiske overgrep eller mishandling handler om en kronisk holdning eller handling hos omsorgsgiver som er ødeleggende for, eller forhindrer utviklingen av et positivt selvbilde hos barnet. Barnet lever i en stadig bekymring for om foreldrene vil være i stand til å ta vare på og beskytte barnet og seg selv. Psykiske overgrep forekommer blant annet i form av latterliggjøring, ydmyking, ekskludering og ydmykende kontrollering av barnet. De påførte skadene hos barnet vil ikke være synlig, men de innvendige sårene kan være mer ødeleggende enn noen annen form for omsorgssvikt. Tegnene for påført psykisk skade kan utvikle seg etterhvert og bli mer eller mindre åpenbare for omgivelsene sine (Killèn, 2004, s. 43-44, Killèn, 2012, s. 41-44, Kvello, 2010, s. 35).

Seksuelle overgrep mot barn handler om at barn engasjeres i voksne omsorgspersoners seksuelle aktiviteter som de hverken er emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig modne for. Barna er ikke i stand til å forstå rekkevidden av disse aktivitetene, og er derfor heller ikke i stand til å gi et informert samtykke til å delta. Seksuelle overgrep forekommer blant annet i form av vaginal, oral og anal inntrenging og stimulering, men også ved å ta bilder av barn, spille inn pornografiske filmer eller ved stadig å berøre barnet på en upassende måte. Seksuelle overgrep kan sees som et grunnleggende svik fra en voksen omsorgsperson som barnet har tillit til, og som barnet er avhengig av for å få dekket sitt følelsesmessige- og fysiske omsorgsbehov (Killèn, 2004, s. 55-59, Killèn, 2012, s. 52-56, s. 55, Kvello, 2010, s. 35).

2.2.1. Omsorg

For å forstå omsorgssvikt, må vi vite hva omsorg handler om. Omsorg kan oppleves gjennom stemninger, berøringer eller varme blikk (Tholin, 2013, s. 17), og handler om den måten vi møter et annet menneske på, og hvordan vi handler i forhold til dette mennesket. Når vi snakker om omsorg for barn handler det ofte om den asymmetriske relasjonen mellom en eller flere voksne og barnet, der den voksne som er den ansvarlige parten i forholdet er forpliktet til å vise omsorg til barnet, den avhengige parten (Askland, 2011, s. 57). Omsorg inneholder et sterkt læringselement; å støtte utviklingen til barnet generelt, og de sentrale utviklingsområdene spesielt. Askland (2011) mener vi best forstår hvilken betydning omsorgen har når vi opplever fraværet av den, og at denne mangelen på omsorg kan kalles omsorgssvikt (s. 57).

Omsorgssvikt er en betegnelse som dekker et bredt register av omsorgsutøvelse som ikke er «god nok». Med «god nok» menes det å kunne være gode nok omsorgspersoner for sine barn selv om foreldrene ikke utøver optimal omsorg, og at barna har en positiv utvikling ut fra sine forutsetninger (Killén, 2009, s. 14, Kvello, 2010, s. 31). I følge Barneloven har barn krav på omsorg fra de som har foreldreansvaret, og på grunn av de private aspektene ved relasjoner innad i familien kan det være enkelt for foreldre å skjule at de allmenne kriteriene for «god nok» omsorg ovenfor barna ikke opprettholdes. I denne sammenheng har barneverntjenesten en viktig oppgave i å utøve kontroll av foreldreskapet (Barneloven, 2014, NOU, 2009: 08, pkt. 4.3.1). Omsorg og omsorgssvikt handler altså ikke bare om at omsorgen ikke er tilstede i relasjonen mellom barn og foreldre, men vel så det at den omsorgen som er tilstede ikke er «god nok» (NOU, 2009: 08, pkt. 4.3.1). Omsorg, og kvaliteten på omsorgen forutsetter blant annet at en som voksen har en evne til å skape trygghet, interesse, oppmerksomhet og innlevelse, at en kan observere og tolke, og ha et felles fokus med barnet (Askland, 2011, s. 60).

2.2.2. Risikofaktorer

Risikofaktorer betegnes som kjennetegn ved barnet selv eller miljøet rundt barnet som øker faren for en negativ utvikling (Drugli, 2010, s. 18). Risikofaktorer finnes på alle livsarenaer og i de fleste situasjoner, blant annet i familien, barnehagen, i nær- og fritidsmiljøet (Befring, 2012, s. 134). Eksempler på risikofaktorer er blant annet medfødte sårbarheter som følge av for eksempel hjerneskade eller ruspåvirkning under svangerskapet. Det kan være belastende familieforhold, som for eksempel lav utdanning hos mor/far, bytte av dagomsorg, utrygg tilknytning, eller at foreldrene ikke er bevisst sin egen mangelfulle oppvekst og derfor ikke klarer å bryte mønsteret de selv kan ha havnet i. Eller så kan risikofaktorene komme av ytre rammebetingelser, som for eksempel belastende erfaringer i barnehagen, utrygt nærmiljø eller et lite støttende nettverk (Hagtvatn & Horn, 2012, s. 574, Drugli, 2010, s. 18, Kvello, 2010, s. 45). Alle disse risikofaktorene vil kunne være av betydning, men det er kombinasjonen av dem som vil virke bestemmende for utfallet (Hagtvatn & Horn, 2012, s. 574).

Forskning viser at ingen barn, ikke engang de robuste, tåler å leve med store belastninger over tid, og dersom en oppdager at barn utsettes for flere risikofaktorer er det derfor viktig å prøve å fjerne eller dempe effekten av noen av dem (Drugli, 2010, s. 19). For barnehagens del vil dette kunne bety å melde saken inn til barneverntjenesten, slik at det kan settes i gang tiltak i forhold til både barna og foreldrene. Samtidig vil det være sentralt å arbeide med barnet i barnehagen, for eksempel ved å fremme sosial kompetanse eller lekeatferd (Drugli, 2010, s. 19).

2.2.3. Beskyttelsesfaktorer

Mens risikofaktorer er forhold og omstendigheter som øker sannsynligheten for en senere skjevutvikling eller mistilpasning hos barn, er beskyttelsesfaktorer egenskaper ved et individ, miljø eller situasjoner som mot den totale summen av risiko reduserer sannsynligheten for mistilpasning. Beskyttelsesfaktorene kan fungere som et vern mot omsorgssvikten mens den pågår (Braarud & Raundalen, 2011, s. 49), og kan bidra til at barna har en positiv utvikling på tross av den medfødte sårbarheten (Drugli, 2010, s. 17-18). På grunn av at den totale virkningen av risikofaktorene er større enn summen av de enkelte risikofaktorene, kan for eksempel en mor klare å kompensere for at barn i førskolealder har vært utsatt for vold eller annet (Braarud & Raundalen, 2011, s. 49).

Beskyttelsesfaktorene gjør at barn som utsettes for risiko, på tross av dette kan utvikle seg positivt (Gunnestad, 2007, s. 302, Drugli, 2010, s. 19). Eksempler på beskyttelsesfaktorer kan være ressurser hos barnet selv, som for eksempel høy intelligens, positivt temperament, at en er flink til å lage mat, har god humor eller gode problemløsningsferdigheter. Beskyttelsesfaktorer kan også være forhold i miljøet rundt barnet, som for eksempel at barnet har én trygg tilknytningsperson som elsker barnet, støttende og stabile relasjoner til mennesker utenfor hjemmet, at foreldrene er bevisst at de selv vokste opp med ikke god nok omsorg og har bearbeidet dette, eller et støttende nettverk. Opplevelsen av sammenheng og religiøs tro er andre beskyttelsesfaktorer som vil kunne spille en rolle (Gunnestad, 2007, s. 305-309, Drugli, 2010, s. 19, Kvello, 2010, s. 45).

2.2.4. Resiliens

Begrepet resiliens stammer fra fysikkens verden, og refererer til et materials evne til å gjenvinne sin opprinnelige form etter å ha blitt strukket, bøyd eller presset. I denne sammenheng snakker vi om barn som gjenvinner sin form etter å ha blitt strukket, bøyd eller presset. Barn som klarer seg gjennom forskjellige motgang, vanskeligheter eller traumer, og som utvikler seg positivt til tross for alle de negative impulsene i miljøet rundt dem (Gunnestad, 2007, s. 301). Noen barn fremstår som sårbare, mens andre fremstår som mer «robuste» (Befring, 2012, s. 143). De «robuste» barna er i større grad enn de sårbare barna i stand til å tåle belastninger i miljøet sitt, som for eksempel omsorgssvikt, og fortsatt kunne utvikle seg positivt (Drugli, 2010, s. 17). Disse barna som har utviklet en personlig motstandsdyktighet mot risikofaktorene kalles ofte de resiliente barna i litteraturen (Befring, 2012, s. 143, Kvello, 2010, s. 156).

Forklaringen på hvorfor noen barn i større grad klarer å fremstå mer robust enn andre kan være at noen barn klarer å beskytte seg selv der andre lar seg deprimere. De lærer seg formålstjenlige tolknings- eller attribusjonsmåter, og kan ved hjelp av dette for eksempel velge å se nederlag som dårlige karakterer eller mobbing som klanderverdige forhold ved skolen, fremfor ved seg selv.

Dette fører til at en beholder selvtilliten og pågangsmotet (Befring, 2012, s. 144). Andre forklaringer på hvorfor noen barn klarer seg bedre enn andre er risiko- og beskyttelsesfaktorene i miljøet rundt barnet. Risikofaktorer er faktorer som øker barnets mottakelighet for skjevutvikling, mens beskyttelsesfaktorer er faktorer som fremmer en positiv utvikling (Gunnestad, 2007, s. 302).

Også de «robuste» barna kan påføres en sårbarhet i oppveksten som kan bidra til at barna blir mindre rustet til å takle senere belastninger. Dette kan for eksempel være «ikke god nok» omsorg fra foreldre eller barnehagen. Balansen mellom sårbarhet og robusthet hos det enkelte barn er med å avgjøre om barna vil kunne få en negativ utvikling, og antallet risikofaktorer rundt et barn vil kunne være med å påvirke faren for et negativt utviklingsløp (Drugli, 2010, s. 17-18). Én uheldig risikofaktor skal være ganske alvorlig for at den skal kunne føre til feilutvikling hos et barn, men kombinasjoner av flere «små» uheldige risikofaktorer bidrar oftere til betydelige utviklingsforstyrrelser (Hagtvet og Horn, 2012, s. 574). Barn tåler ulike mengder risikofaktorer, og en individuell undersøkelse av barnet selv og miljøet rundt barnet vil derfor være av betydning (Drugli, 2010, s. 17-18).

Resiliensforskningen bygger i likhet med transaksjonsmodellen på et helhetssyn på barnet og tar hensyn til både fysiske, sosiale, emosjonelle, åndelige og intellektuelle sider ved barnet. Barnet blir sett som et unikt individ, som en del av et samfunn, som kropp og fysikk med medfødte og ervervede sterke og svake sider, og som et individ som også handler ut fra de rådende kulturelle normer, tro og verdier. Både biologi, psykologi og miljø er med å bestemme barns utvikling, og alle forhold rundt et barn må vurderes for å prøve å forstå hvorfor noen klarer seg bedre enn andre ut i fra deres forutsetninger (Gunnestad, 2007, s. 301, Kvello, 2012, s. 63).

2.2.5. Senvirkning av omsorgssvikt

En senvirkning eller traumereaksjon kan forstås som påvirkningen én eller flere hendelser kan ha på et individ etter en potensielt traumatiserende hendelse (Blindheim, 2011, s. 77). Omsorgssvikten forekommer på flere forskjellige måter, og vil derfor kunne føre til flere forskjellige alvorlige konsekvenser. Barn kan reagere veldig ulikt på samme påvirkning, men ulike påvirkningskilder kan også gi samme symptom hos barn (Kvello, 2010, s. 43). På grunn av at barn reagerer så forskjellig på omsorgssvikten vil også senvirkningene variere på samme måte.

Nevro-fysiologisk forskning har gitt oss kunnskap om mental helse generelt og på traumefeltet spesielt. Det har blitt dokumentert at tidlig stress hos mennesker viser sammenheng med psykiske lidelser i voksen alder. Hjernen vår former seg av både genetiske og miljømessige betingelser, men spesielt i de tidlige leveårene er hjernens utvikling svært sensitiv for miljømessig påvirkning. Ulike

strukturer i hjernen endrer seg under ulike miljømessige betingelser både i negativ og positiv forstand, og det kan se ut til at hjernen endrer seg på en måte for å tilpasse seg sine omgivelser. Hjernens oppgave er å være godt informert om egen aktivitet, samt om resten av kroppen og miljøet rundt slik at passende overlevelsestilpasninger kan bli utført mellom barnet og miljøet. Det betyr at et barns hjerne som vokser opp i et miljø preget av omsorgssvikt, vold, overgrep og frykt vil tilpasse seg og formes etter dette for at en i størst mulig grad skal kunne beskytte seg selv mot farer. (Blindheim, 2011, s. 51).

Senskadene av omsorgssvikt kan være mange og alvorlige, også på lang sikt (Kvello, 2010, s. 199). Noen eksempler på ulike senskader av omsorgssvikt er for eksempel at barn utvikler en utrygg tilknytning som kan føre til at barna senere får vansker med relasjoner til andre mennesker, for eksempel i et parforhold. «Ikke god nok» omsorg kan blant annet vises i en form av ADHD-relaterte symptomer, og seksuelle overgrep mot barn kan føre til utøvelse av blind vold, selvskading, depresjoner eller rømninger (Kvello, 2010, s. 44). Barn som opplever omsorgssvikt kan blant annet få sosiale vansker og tilknytningsproblemer, en kan få emosjonelle problemer og atferdsproblemer, dårlig selvtillit eller angst. Omsorgssvikten kan få store konsekvenser for den kognitive utviklingen, og kan i verste fall føre til alkohol- og/eller rusproblemer, eller død (Miller-Perrin & Perrin, 2007, s. 186, Killèn, 2004, s. 62-63).

Utviklingsforsinkelser som sent utviklet motorikk og språk, lite utforskning og lek er områder som barnehagelærere har utdannelse for å observere og sette i gang tiltak for. Det største problemet for barna som utsettes for omsorgssvikt blir ofte de relasjonene de har knyttet i miljøet rundt seg. Det er på relasjonen og tilknytningen til andre mennesker de største skadene vil vise seg og det er der hjelpetiltak vil kunne ha størst betydning for å snu en uheldig utvikling (Claussen, 2010, s. 167). For barn som utsettes for omsorgssvikt vil ivaretagelsen av dem i barnehagen kunne være avgjørende for om uheldige utviklinger kan rettes opp i, eller skade deres videre utvikling. Nye negative opplevelser vil kunne skade utviklingen og redusere sjansen for å rette opp i skjevutviklingene ytterligere, samtidig som positive opplevelser med en barnehagelærer eller andre vil kunne gi barnet nye gode og utviklingsstøttende relasjoner (Claussen, 2010, s. 167-168).

2.3. Aktuelle instanser

Oppgavens hovedfokus er barnehagen, men også Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste (PPT) og Barneverntjenesten får en sentral rolle i barnehagehverdagen til barn som utsettes for omsorgssvikt. I dette avsnittet vil jeg presentere de ulike hjelpeinstansenes rolle i barnehagehverdagen til de utsatte barna.

2.3.1. Barnehagen

Barnehagen har de siste årene fått en sentral rolle i de fleste norske barns hverdag. I følge Statistisk Sentralbyrå (2011) gikk 90 % av alle barn i alderen 1-5 år i barnehage i Norge i 2010. Deriblant gikk 79 % av barna mellom 1-2 år, og hele 96 % av barna mellom 3-5 år i barnehagen i 2010 (Statistisk sentralbyrå, 2011). Tallene viser oss at barnehagen i dag er i en særstilling når det gjelder å avdekke, melde videre og hjelpe både barn og foreldre som har barn som utsettes for omsorgssvikt. Ved å melde inn bekymring så tidlig som mulig vil ansatte og de andre instansene kunne gi både barn og foreldre hjelp tidlig (Rammeplanen, 2011, s. 60). Ut fra Barnehageloven (2013, § 22) fremgår det at barnehagepersonalet har en plikt til å være oppmerksomme på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenestens side. Barnehagepersonalet har også en lovfestet plikt til å melde fra til barneverntjenesten dersom de mistenker at barn utsettes for alvorlig omsorgssvikt i hjemmet.

Barnehagen skal ha et helhetssyn på barn på samme måte som transaksjonsmodellen viser til. Barnas utvikling skal sees på som et dynamisk og tett sammenvevd samspill mellom deres fysiske og mentale forutsetninger og miljøet de vokser opp i. Barn er sosiale aktører i egen hverdag og bidrar selv til egen og andres læring. Dette samspillet med andre mennesker er avgjørende for barnas utvikling og læring (Rammeplanen, 2011, s. 16). Med bakgrunn i dette helhetssynet på barnet blir kvaliteten på relasjonene mellom voksne og barn en viktig faktor. I barnehagen vil barnet oppleve ulike situasjoner, men det er når barnet føler seg akseptert, forstått og får erfaringer at hun eller han selv vil utvikle evne til empati, toleranse og omsorg (Askland, 2011, s. 17).

Barnehagepersonalet har mange retningslinjer, lover og føringer å forholde seg til. Ansatte skal blant annet samarbeide med hjemmet om å ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling (Rammeplanen, 2011, s. 7). Samarbeidet mellom barnehagen og hjemmet foregår i Bronfenbrenners mesosystem, og relasjonen mellom de ansatte og foreldrene til barnet kan for eksempel påvirke barnehagens opplegg angående lek og læring etter hvilke meninger og synspunkter foreldrene har. Det er barnehagepersonalet som skal legge til rette for at barna møtes med tillit og respekt, at barna trives i barnehagen, og at barna får leke og lære i et utfordrende og trygt fellesskap (Rammeplanen, 2011, s. 7). Barnehagepersonalet har ansvaret for barnas danning når barna er i barnehagen, og det blir derfor viktig med kompetente voksne i barnehagen. Danning handler om at mennesker utvikler en evne til å reflektere over egne handlinger og væremåter, danningen skjer i møte med andre, blant annet i lek og læring i barnehagen. Gjennom danning i barnehagen skal grunnlaget for barnets allsidige utvikling legges, slik at barnet er rustet til å håndtere livet ved at de utvikler evnen til å forholde seg prøvende og

nysgjerrig til alt rundt dem og til å se seg selv som et verdifullt medlem av et større fellesskap (Rammeplanen, 2011, s. 15).

Barnehagehverdagen er aldri lik fra dag til dag. Barnehagelæreren har et mangfoldig yrke hvor en stadig møter på utfordringer på mange nivå og i ulike sammenhenger (Askland, 2011, s. 15). Oppgavene til en barnehagelærer har likevel én ting til felles, og det er barnets beste. I følge Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver er det av stor betydning at barn får oppleve varme og kjærlighet. Personalet i barnegruppen har ansvaret for at alle barn får oppleve solidaritet, medmenneskelighet og toleranse for å danne grunnlaget for livslang læring og aktiv deltakelse i et demokratisk samfunn (Rammeplanen, 2011, s. 12).

2.3.2. Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste

I følge Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2011) har kommunen et ansvar for at de ulike tjenestene for barnefamilier er godt koordinerte, slik at barn og foreldre kan få et best mulig og helhetlig tilbud. For at barn skal kunne få et best mulig tilbud i oppveksten sin er det helt nødvendig at barnehagen samarbeider med andre tjenester og institusjoner i kommunen som kan komme barnet til gode (Rammeplanen, 2011, s. 59). Det er nødvendig med både tverrfaglig og tverretatlig samarbeid, da både foreldre og ansatte i barnehagen kan ha behov for samarbeid med ulike hjelpeinstanser. Det er også sentralt å overholde bestemmelsene om taushets- og opplysningsplikten ved slikt samarbeid (Rammeplanen, 2011, s. 59).

Den pedagogisk-psykologiske tjenesten (heretter kalt PPT) har ansvar og oppgaver i forhold til barn under opplæringspliktig alder. I Opplæringsloven (2014) står det at barn under opplæringspliktig alder som har særlige behov for spesialpedagogisk hjelp, har rett til slik hjelp. PPT er en av de faglige instansene som kan og skal gi sakkyndig vurdering dersom det er behov for det. Den spesialpedagogiske hjelpen kan bli gitt i barnehagen, og PPT har et ansvar for å hjelpe barnehagen med råd og veiledning for å legge bedre til rette for barn med spesielle behov. Dersom barnehagen ønsker å samarbeide med andre instanser om å gi hjelp til et barn må foreldrene gi sitt samtykke, og trekkes aktivt inn i samarbeidet (Rammeplanen, 2011, s. 61, Opplæringsloven, 2014, § 5-6 og § 5-7). PP-tjenesten skal utføre følgende tilbud: utredning og tiltak, veiledning til foreldre og personalet, henvisning til spesialister, tilråding av spesialpedagogiske tiltak, tverretatlig samarbeid og annet oppfølgingsarbeid (Claussen, 2010, s. 235).

2.3.3. Barneverntjenesten

Barnehagen og barneverntjenesten er to av flere aktører som skal bidra til å skape trygge oppvekstvilkår for små barn (Rammeplanen, 2011, s. 60). Barneverntjenestens hovedoppgave er å sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og

omsorg i rett tid. For at barneverntjenesten skal kunne ivareta denne oppgaven er de helt avhengig av å motta opplysninger fra andre, det kan være både fra barnehage, foreldre, naboer, venner eller andre (Barnevernloven, 2014, § 1-1, Rammeplanen, 2011, s. 60).

Dersom barnehagen har grunn til å anta at et barn blir mishandlet eller utsatt for grov omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner har barnehagen opplysningsplikt, uten hinder av taushetsplikt, til barneverntjenesten. Denne loven er av stor betydning for barneverntjenestens arbeid med både barn og familier i saker med omsorgssvikt (Barnehageloven, 2013, § 22). Barneverntjenesten kan benytte barnehageplass som et ledd i forebyggende tiltak i forhold til barn som utsettes for «ikke god nok omsorg» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 14-15), enten som et frivillig tiltak eller som et pålagt tiltak. Det er viktig med et godt samarbeid mellom ansatte i barnehage og barneverntjenesten både ved tilfeller der barnehageplass blir benyttet som tiltak, og i andre situasjoner der barneverntjenesten kan ha behov for bistand i forhold til andre barn (Rammeplanen, 2011, s. 60).

Arbeid med barn som opplever omsorgssvikt kan involvere flere hjelpeinstanser, blant annet barnehage, PPT og barneverntjenesten (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 234). I kommunene vil de fleste av disse instansene være organisert på kommunalt nivå, men kan også være organisert på regionalt eller statlig nivå selv om de yter tjenester til kommunen. Alle de ovennevnte instansene kan arbeide samtidig, på ulike måter, for den samme familien. Noen ganger kjenner de til hverandres arbeid, andre ganger gjør de ikke det (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 234). Samarbeidet mellom barnehage og barneverntjenesten løses i hver enkelt kommune, men bør være basert på en jevn og formalisert kontakt, på felles mål i forhold til barna og på kunnskap om hverandres arbeidsoppgaver og arbeidsform (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 15, Rammeplanen, 2011, s. 60). Mange kommuner har ansvarsgrupper og kommunale kompetanseteam. I ansvarsgruppene deltar blant annet foreldre, leger, PPT, barnehagen, barneverntjenesten og Psykisk helsevern for barn og unge (BUP), og andre instanser som har regelmessig kontakt med barna og foreldrene. Hovedmålet med ansvarsgruppen er at foreldrene skal bli i bedre stand til å mestre forelderrollen. I kompetanseteamene deltar fagpersoner fra blant annet barneverntjenesten, PPT og helsestasjonen, og målet med denne gruppen er å samarbeide generelt om en problematikk knyttet til et barns omsorgssituasjon. Deltakerne er underlagt de respektive bestemmelsene om taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 30).

2.4. Forebygging i barnehagen

Forebygging er her presentert som tiltak som skal forhindre eller begrense uønsket utvikling hos barn (NOU, 2009: 18). Innenfor helse og utdanning i Norge beskrives de forebyggende tiltakene på tre nivåer: primær-, sekundær- og tertiærforebygging. I følge Caplan (1964) inngår primærforebygging som en innsats for å forhindre at problemer oppstår i befolkningen, slik at en kan redusere antallet mennesker som behøver sekundær- og tertiærforebygging (Caplan, 1964, s. 26). Primærforebygging er en kjerneidé som går ut på at en ønsker å få alle barn og unge inn i det offentlige helse- og utdanningstilbudet for å fremme sosial utjevning og hindre negativ utvikling, og for å forhindre at problemer, skader eller sykdom oppstår (NOU, 2009: 18, boks 13.2, Caplan, 1964, s. 26). Barnehagen blir da ett av de første tiltakene som settes i gang for barn, og skal fungere som en forebyggende faktor i seg selv. Sekundærforebygging er forebyggende tiltak som settes inn mot spesifikke risikogrupper når et problem eller sykdom har oppstått, som for eksempel barn med gryende problematferd. Tertiær forebygging er tiltak som rettes mot risikogrupper som har utviklet betydelige vansker og som blir behandlet, for eksempel barn som opplever omsorgssvikt (NOU, 2009: 18, boks 13.2, Caplan, 1964, s. 26).

I dette avsnittet vil jeg ta for meg ulike forebyggende forhold for barn som utsettes for omsorgssvikt. Jeg vil se på tidlig innsats, trygg tilknytning, barnehagen som hjelpetiltak, foreldresamarbeid og tverretattlig samarbeid. Det vil bli lagt vekt på barnehagens forebyggende rolle i forhold til alle disse komponentene som både kan fungere som beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer.

2.4.1. Tidlig innsats

Med tidlig innsats mener vi den innsatsen og de tiltak som gjøres fra det offentlige ovenfor barn og unge for å identifisere behov og gi nødvendig hjelp så tidlig som mulig. Det handler om samfunnets innsats for å optimalisere barn og unges oppvekstmiljø (Eriksen & Germeten, 2012, s. 54-55). Tidlig innsats må forstås som innsats på et tidlig tidspunkt i et barns liv, men også som tidlig inngripen når problemer oppstår eller avdekkes. Målet er gjennom dette å forebygge slik at senere problemer kan unngås eller reduseres (NOU, 2009: 18, pkt. 13.1). Det er en kjensgjerning at tidlig hjelp er god hjelp (Dalen & Tangen, 2012, s. 226), da forskning etterhvert har vist at barn og unge som får hjelp på et tidlig tidspunkt har bedre forutsetninger for å klare seg gjennom livet (Eriksen & Germeten, 2012, s. 54-55).

Mange barn lever i skadelige omsorgssituasjoner lenge før barneverntjenesten griper inn (Eriksen & Germeten, 2012, s. 55). For å kunne tilby god og tidlig forebyggende hjelp er det relevant for barneverntjenesten å komme i kontakt med de aktuelle barna og foreldrene så tidlig som mulig

(Hagtvet & Horn, 2012, s. 574), men det er det ikke alltid barneverntjenesten klarer på egenhånd. Identifisering av risiko og tiltakene som følger etter, stiller krav til kompetanse, gode rutiner, tverrfaglig og tverretatlig samarbeid (Hagtvet og Horn, 2012, s. 574), og barneverntjenesten trenger hjelp fra barnehagelærere, lærere og andre for å kobles opp mot familiene det gjelder.

Barneverntjenesten ønsker å fange opp barn som trenger hjelp tidlig for å redusere graden av reaktivt arbeid (Eriksen & Germeten, 2012, s. 55). Ved slikt forebyggende arbeid reduserer en betingelsene for at barn kommer inn på uheldige sidespor ved å beskytte dem mot skadelige og utviklingshemmende forhold. For å få til dette må det settes i gang ulike former for vernetiltak slik at ikke risikofaktorene infiltrerer med læring og livskvaliteten til barnet. Barnehagelærere må også bidra til å styrke barnas personlige kompetanse for å motstå de negative impulsene og risikofaktorene som har vært en del av barnas oppvekstmiljø. Vi kan ikke alltid gjøre noe med risikofaktorene, men vi kan være med å styrke barnas personlige utvikling for å styrke motstandsdyktigheten deres (Befring, 2012, s. 130).

2.4.2. Tilknytning

Tilknytning handler om barns tilknytning til voksne, og graden av trygghet og tillit som opparbeides. Begrepet tilknytning omhandler både barnets opplevelse av andre mennesker og hva barnet gjør for å søke trygghet. Barn har en medfødt egenskap som handler om å overleve (Drugli, 2010, s. 21, Kvello, 2010, s. 88), de søker derfor raskt kontakt og knytter seg til de personene som gir dem best omsorg (Kvello, 2010, s. 88). At barn knytter seg til foreldre på denne måten er universelt, men kvaliteten på tilknytningen kan beskrives som individuelt (Torsteinson, 2011, s. 67).

Under barnets første leveår er den emosjonelle utviklingen spesielt i fokus. Barnet vil gjennom en tilknytningsprosess utvikle en grunnleggende trygghet eller utrygghet i seg selv og ovenfor sine omgivelser basert på de erfaringer de gjør med sine omsorgspersoner (Drugli, 2010, s. 21). Barn etablerer ulik tilknytningsatferd til ulike omsorgspersoner, og samhandler med menneskene deretter. Tilknytningsatferden etableres på grunnlag av omsorgspersonenes evner til å skape trygghet og omsorg, og kan betegnes som en tilknytningsstil (Kvello, 2010, s. 89, Drugli, 2010, s. 21). Det finnes flere ulike tilknytningsstiler eller tilknytningsmønstre, og de ulike tilknytningsmønstrene kan betegnes som: trygg tilknytning, utrygg tilknytning, utrygg unnvikende tilknytning, utrygg ambivalent tilknytning eller desorganisert tilknytning (Drugli, 2010, s. 28, Torsteinson, 2011, s. 67, Kvello, 2010, s. 89). Dette kan sees som hovedtypene av tilknytningsstiler, men personer kan ha flere kombinasjoner av disse typene i seg på samme tid (Kvello, 2010, s. 90).

Barnehagen har blitt en stor del av hverdagslivet til norske barn, og samarbeidet mellom foreldre og personalet vil være av stor betydning for å sikre at den felles omsorgen rundt alle barna totalt sett blir god og sammenhengende. I følge Drugli (2010) vil barn knytte seg til mennesker som gir dem fysisk og emosjonell omsorg, som er rimelig stabilt tilstede i deres liv og som er villige til å inngå i en nær og positiv relasjon til dem. Det kan se ut til at barns trivsel og psykologiske helse fremmes ved å ha tre eller flere sekundære tilknytningsrelasjoner, så lenge relasjonene er nære og trygge (s. 21-24). Barnehagelærere kan dermed få en stor betydning i små barns liv fordi barnehagelærerne møter barna allerede i en alder av 1-2 år, når barna ennå lærer å bli kjent med og regulere sine egne emosjoner basert på samspillserfaringer med nære omsorgspersoner (Drugli, 2010, s. 13).

2.4.3. Barnehagen som hjelpetiltak

Dersom barneverntjenesten finner et barns omsorgssituasjon som «ikke god nok», vil det iverksettes tiltak for å forbedre barnets situasjon. For å finne tiltak som er til det beste for ulike barn vil flere ulike tiltak vurderes, og det blir lagt vekt på å gi barnet en stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen. Barnehageplass er det mest benyttede hjelpetiltaket fra barneverntjenesten for barn under 5 år, og i løpet av 2010 hadde 4.493 barn i Norge dette tiltaket (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 2). Målsettingen ved å benytte barnehageplass som tiltak vil ofte være flere, blant annet at barnet skal få oppleve alternative og bedre forhold til voksne enn de har opplevd tidligere (s. 2). En sikrer på denne måten at barnet får en stabil og god voksenkontakt i hverdagen sin, og barneverntjenesten får en fortløpende kontroll og vurdering av barnets omsorgssituasjon da barnehagen har en daglig kontakt med barn og omsorgsgivere. Barnehagelærerne har en mye større mulighet til å få et innsyn i familien og barnets situasjon over tid enn barneverntjenesten selv har. Det barnehagelærerne observerer og registrerer gir informasjon som kan være av stor betydning for barneverntjenestens videre arbeid og oppfølging med barnet og familien, dette kan gjøre det lettere for barneverntjenesten å vurdere hvilke andre tiltak som eventuelt burde settes inn. Kontroll og oppfølging av familien vil også kunne føre til at omsorgsgiverne anstrenger seg maksimalt for å sikre at omsorgen blir god nok så de kan beholde barnet i hjemmet. Dette tiltaket i seg selv vil kunne gi varig forbedring av omsorgsgivernes omsorgsinnsats og omsorgsevne (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 14 og 9, Bratterud & Emilsen, 2013, s. 2, Claussen, 2010, s. 204).

På bakgrunn av barnehagelærernes mange føringer og oppgaver i barnehagen kan en si at barnehagelærerne er viktige omsorgspersoner i barns liv. Barnehagelærerne er blant annet pålagt av barnehageloven (2013) å gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter i tråd med deres alder, funksjonsnivå og bakgrunn. Barnehagen skal ha en

helsefremmende og forebyggende funksjon. Barnehagelærere kan fungere som kompensasjon for barn som opplever omsorgssvikt, og ut fra en teoretisk synsvinkel kan det sies at en barnehageplass kan fungere som tiltak fra barneverntjenesten på to måter: Det kan enten fungere som et supplement i omsorgssituasjoner som har noen mangler, eller som kompensasjon i situasjoner med alvorlige mangler på omsorg. Dette betyr at barnehagen enten kan bidra til å styrke omsorgen (supplement) eller sikre at den blir tilstrekkelig god slik at barnet kan fortsette å bo hjemme (kompensasjon) (Claussen, 2010, s. 204). Da vil den felles omsorgen rundt barnet kunne bli ganske god totalt sett, og fungere forebyggende for de barna som utsettes for omsorgssvikt.

I følge Askland (2011), Dalen og Tangen (2012) skal barnehagelærere møte og samhandle med barn i førskolealder på de samme følelsesmessige områdene som foreldrene, men ikke fungere som en kompensasjon for det følelsesmessige forholdet mellom barnet og foreldrene. Barnehagen skal først og fremst være et supplement til hjemmet, men kan likevel spille en betydelig rolle i enkelte barns utvikling, spesielt for barn som lever i vanskelige familieforhold (Askland, 2011, s. 19, Dalen & Tangen, 2012, s. 226). Det som møter barnet i barnehagen vil være av stor betydning for barnets videre utvikling, da en positiv relasjon vil kunne fungere som en beskyttelsesfaktor for barnet og bidra til å rette opp i skjevheter. På den andre siden vil flere negative relasjoner fungere som risikofaktorer og svekke utviklingen ytterligere (Claussen, 2010, s. 167, Braarud & Raundalen, 2011, s. 49).

2.4.4. Foreldresamarbeid

I følge Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2011) skal barnehagens virksomhet gjennomføres i samarbeid og forståelse med barnets omsorgspersoner. Med forståelse menes det at det må være en gjensidig respekt og anerkjennelse for hverandres ansvar og oppgaver i forhold til barnet, og med samarbeid menes det at det må være en regelmessig kontakt hvor informasjon og begrunnelser utveksles (Rammeplanen, 2011, s 18-19). Barnets hjem og barnehagen er to nære mikrosystem i barnets hverdag, og relasjonen i mellom dem har stor betydning for barnet (Bronfenbrenner, 2005, s. 80). En positiv relasjon mellom foreldre og barnehageansatte kan styrke barnets oppvekstmiljø ved å skape sammenheng i barnets tilværelse og styrke utviklingsmiljøet, på den annen side kan en dårlig relasjon svekke barnets oppvekstmiljø tilsvarende (Claussen, 2010, s. 174).

Den daglige kontakten mellom foreldre og ansatte i barnehagen gir muligheter for et kontinuerlig samarbeid om det enkelte barnet. Foreldre og ansatte kan snakke med hverandre uformelt om hvordan barnet fungerer, gi råd og veiledning, og barnehagelærere kan eventuelt få foreldres støtte til å kontakte andre hjelpeinstanser (Dalen & Tangen, 2012, s. 221). Barnehagelærerne skal arbeide

for å finne en balanse mellom respekt for foreldres prioriteringer og å ivareta barnets rettigheter og de grunnleggende fellesverdier barnehagen er forpliktet til å følge gjennom barnehageloven. Foreldresamarbeidet må bygge på tillit og åpenhet, og foreldre må kunne stole nok på barnehagelærerne til å kunne ta opp det som opptar dem i forhold til barna sine. Foreldre må for eksempel kunne ta opp uttalelser barnet kommer med hjemme etter en dag i barnehagen for å oppklare situasjoner som kan være misforstått (Rammeplanen, 2011, s. 20).

I saker hvor barn utsettes for omsorgssvikt kan foreldre pålegges hjelpetiltak, formålet med tiltakene er å bistå foreldrene med å løse familiens problemer og barneverntjenesten skal kontrollere at barnets helse og utvikling ikke skades ytterligere (Barnevernloven, 2014, § 4-4 og § 1-1). Hjelpetiltak kan pålegges i form av blant annet barnehageplass eller foreldreveiledningsprogram. Ved å benytte barnehageplass som tiltak ønsker barneverntjenesten ofte å bedre barnets sosiale og språklige kompetanse, at foreldrene skal få veiledning av barnehagen, samt å ha en viss kontroll og tilsyn med barnets omsorgssituasjon. Det er viktig å sikre at foreldrene som har behov for hjelp og veiledning mottar tilstrekkelig informasjon om det som angår dem slik at de opplever forutsigbarhet angående deres sak, og at de er informert om hvilke hjelpetiltak som er tilgjengelig for dem (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 15, Claussen, 2010, s. 173). I enkelte tilfeller kan barnehagen søke om ekstern hjelp og veiledning i arbeid med familier som er i vanskelige situasjoner (Rammeplanen, 2011, s. 20). Barnehagene betraktes som kompetansesentre for kunnskap om små barn, og burde ha gode forutsetninger for å kunne hjelpe foreldrene med veiledning (Claussen, 2010, s. 174).

2.4.5. Tverretatlig samarbeid

Tverretatlig samarbeid handler om at ulike typer tjenester, virksomheter eller instanser går sammen om å gi barn og foreldre et mest mulig koordinert og helhetlig tilbud basert på egen og felles fagkunnskap (Moen & Svendsen, 2007, s. 119, Killén, 2013, s. 211). Bronfenbrenner legger i sin modell vekt på at barnets utvikling foregår på ulike arenaer, og at alle arenaer vil være viktige for barnets utvikling (Bronfenbrenner, 2005). Samarbeidet i mellom arenaene vil være av stor betydning for å danne en helhet rundt barnet, og kan på den måten fungere forebyggende for barn som opplever omsorgssvikt (Drugli, 2010, s. 16).

De offentlige instansene har ulike roller, og dermed forskjellige oppgaver i forhold til de barna som utsettes for omsorgssvikt. Rollene og oppgavene varierer ofte ut i fra hvilken fase saken er i, og de tre fasene i omsorgsviktssaker kan kalles oppdagelses- og beskyttelsesfasen, utredningsfasen og tiltaksfasen (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 235). Barnevernloven (2014) viser til barnehagenes opplysningsplikt dersom de oppdager barn som utsettes for omsorgssvikt. I oppdagelses- og

beskyttelsesfasen er det ofte barnehagen som mistenker eller oppdager at et barn utsettes for omsorgssvikt, og barnehagepersonalet kan drøfte saken anonymt innad i barnehagen, med PPT eller barneverntjenesten. Barnehagen ønsker med denne drøftingen å avklare om det foreligger opplysningsplikt til barneverntjenesten (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 235, Barnevernloven, 2014, § 2-3), avklare om det er grunnlag for å videreformidle opplysninger til politiet, eller avklare hvordan en skal gå frem i denne saken for å ivareta sikkerheten til barnet på best mulig måte (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 235). I utredningsfasen blir det aktuelt for barneverntjenesten å innhente informasjon om saken fra den instansen som meldte bekymringsmelding (Barnevernloven, 2014, § 4-2 og § 4-3), barnehagen i dette tilfellet. Barnehagen og barneverntjenesten kan også ta kontakt med andre samarbeidspartnere for å finne tjenester eller tiltak som kan gi barnet og familien den nødvendige støtten. I tiltaksfasen følges barnet og familien opp ved at tiltak velges og iverksettes, og det etableres samarbeid mellom barneverntjenesten, familien og aktuelle samarbeidspartnere som kan tilby de nødvendige tiltakene (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 235, Barnevernloven, 2014, § 4-4).

Barneverntjenesten er pliktig til å gi nærmere bestemte opplysninger til den som har gitt melding til barneverntjenesten for å opprettholde den gode tilliten til barneverntjenesten og for å fremme et godt samarbeid til andre tjenester. Barnehagen skal få en generell tilbakemelding som bekrefter at bekymringsmeldingen er mottatt, og en ny tilbakemelding dersom det åpnes en undersøkelsessak hvor barnehagen får vite om saken henlegges eller oppfølges. Barnehagen skal i utgangspunktet ikke ha opplysninger om hvilke tiltak som kan eller blir iverksatt, men barneverntjenesten kan gi disse opplysningene dersom det er av betydning for barnehagens oppfølging av barnet, for eksempel dersom barnehagen skal fungere som ett av hjelpetiltakene (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 20, Barnevernloven, 2014, § 6-7 a).

3. Metodedel

3.1. Innledning

Forskningsmetode er de fremgangsmåtene vi benytter for å besvare eller belyse de spørsmålene vi har stilt, eller for å få kunnskap (Kleven, 2011, s. 16). En del av forskningsprosessen går ut på å velge en forskningsmetode som på best mulig måte kan hjelpe forskeren å få svar på spørsmålene han stiller (Kleven, 2011, s. 20). Som forsker benytter jeg ulike forskningsverktøy for å tilnærme meg det feltet jeg studerer på mest mulig hensiktsmessig måte. Metoden jeg benytter for å tilnærme meg feltet avhenger av tema og problemstilling for studiet; hva jeg ønsker å få greie på ved å gjennomføre undersøkelsen. I dette studiet ønsker jeg å få greie på hva den enkelte informanten har

av erfaringer, kunnskap og opplevelser om temaet omsorgssvikt, og har derfor valgt å benytte en kvalitativ forskningsmetode.

I den teoretiske delen ble problemstillingen min belyst ut fra teori og faglitteratur, forskning og gjeldende lovverk. I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre rede for hvordan jeg har innhentet informasjon fra barnehagelærere og en ansatt i Pedagogisk-Psykologisk tjeneste som har erfaring, opplevelser og kunnskap knyttet til temaet omsorgssvikt. Jeg starter med å gjøre rede for valg av forskningsmetode, deretter presenterer jeg intervjuene og gjennomføringen av dem, før jeg ser på prosesser ved bearbeidingen av innsamlet datamateriale. Til slutt vil jeg løfte fram de etiske sidene ved å gjennomføre en slik studie, og drøfte studiens validitet, reliabilitet og generalisering.

3.2. Valg av metode

3.2.1. Kvalitativ forskningsmetode

Kvalitativ forskningsmetode blir forbundet med forskning som innebærer nær kontakt mellom forskeren og de som skal studeres, som for eksempel ved deltakende observasjon eller intervju (Thagaard, 2013, s. 11). Forskeren som velger å benytte seg av en kvalitativ forskningsmetode tar for seg et lite, relativt ensartet og avgrenset geografisk felt og går i dybden på det (Moen & Karlsdóttir, 2011, s. 9). Den kvantitative forskeren på sin side baserer forskningen sin på et prosjekt med mer distanse mellom seg selv og deltakerne i prosjektet (Thagaard, 2013, s. 19), hvor prosessene i deler av oppgaven blir objektivisert (Kleven, 2011, s. 19). Både i kvantitativ og kvalitativ metode vil forskeren påvirke eget prosjekt, men på forskjellige måter. I kvalitativ metode vil forskeren ha nær innflytelse på alle deler av forskningsprosessen, spesielt i møtet med forskningsdeltakerne. I kvantitativ metode derimot vil forskerens største påvirkningskraft ligge i spørreskjemaet og på hvilke måter analysene etter datainnsamlingen blir fremstilt (Thagaard, 2013, s. 19). Når jeg nå velger å benytte kvalitativ metode til mitt forskningsprosjekt velger jeg å prioritere nærhet mellom meg selv og informantene. En nærhet som sammen med en fleksibel datainnsamlings situasjon kan gi meg tilgang på kunnskap jeg ellers sjelden vil kunne få tak i (Kleven, 2011, s. 18).

Den kvalitative forskningsmetoden egner seg godt til studier med sensitive tema, eller tema det er lite forskning på fra før (Thagaard, 2013, s. 12). Jeg anser omsorgssvikt som et sensitivt tema det kan være vanskelig å snakke om og arbeide med, og jeg ønsket derfor å intervju tre engasjerte barnehagelærere og én PP-rådgiver for å få en dypere og bedre forståelse av deres opplevelser og/eller erfaringer de har med arbeidet med barn som opplever omsorgssvikt. Dette vil kunne gi meg innsikt i hvordan barnehagepersonalet og Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste (PPT) kan arbeide

for at barnehagen kan fungere som et hjelpetiltak for de barna som utsettes for omsorgssvikt. I denne sammenheng vil det være mest hensiktsmessig for meg å benytte intervju som forskningsmetode.

Kjeldstadli (1999) hevder at forskning og metode innebærer å ta en del beslutninger i alle deler av forskningsprosessen (s. 47). Det skal gjøres grundige og reflekterte valg av alt fra tema til innsamling av datamaterialet, til hvordan analyseringsprosessen og tolkningen skal foregå, helt til siste punktum er satt i oppgaven (Nilssen, 2012, s. 28-29). Jeg vil videre i denne delen av oppgaven gi leseren innsikt i alle valgene jeg har tatt i løpet av prosessen.

3.2.2. Intervju som forskningsmetode

Intervju gir et veldig godt grunnlag for å få innsikt i enkeltpersoners erfaringer, tanker og følelser (Thagaard, 2013, s. 95), og vil derfor være et godt fundament for min oppgave. Det er den informasjonen jeg får av informantene som senere skal danne grunnlaget for mitt datamateriale (Dalen, 2011, s. 13) Grunnen til at jeg benytter intervju som forskningsmetode er at jeg ønsker fyldig og omfattende informasjon om hvordan de ulike forskningsdeltakerne opplever å arbeide med barn som utsettes for omsorgssvikt, og hvilke synspunkter og perspektiver de har på ulike temaer jeg tar opp under intervjuet (Thagaard, 2013, s. 95). Det er mitt ansvar som forsker å få deltakerne til å ville fortelle meg om det de har av erfaringer og opplevelser, det gjør jeg ved å lytte og vise en genuin interesse overfor det som blir fortalt. Anerkjennelse overfor forskningsdeltakerne, blikk og ikke-verbal kommunikasjon, og verbale kommentarer vil kunne bidra til at deltakerne ønsker å fortelle (Dalen, 2011, s. 32).

All vår forståelse er bestemt av en førforståelse. Førforståelsen omfatter meninger, oppfatninger eller tanker vi på forhånd har av det fenomenet som skal studeres (Dalen, 2011, s. 16). Mitt verdenssyn blir utgangspunktet for hvordan jeg nærmer meg feltet og kan være med å påvirke alle ledd i prosessen, blant annet tema, problemstilling, innfallsvinkel eller hvem jeg vil intervju. (Postholm, 2010, s. 33). De erfaringene eller opplevelsene forskningsdeltakerne deler med meg vil dermed også bære preg av hendelser fra deres liv og den forståelsen de selv har av de ulike opplevelsene (Thagaard, 2013, s. 95). I sammenheng med intervju er det viktig at jeg trekker inn min førforståelse slik at den åpner for størst mulig forståelse av informantenes opplevelser og uttalelser (Dalen, 2011, s. 16). Som nevnt i innledningen preges min førforståelse av min utdanningsbakgrunn som barnehagelærer, og den interessen jeg utviklet i utdanningsforløpet for barn som behøver ekstra hjelp. Jeg er opptatt av forebygging i barnehagen, og ønsker at alle barn som behøver det skal få hjelp så tidlig som mulig. Hver dag barna utsettes for omsorgssvikt og nye

overgrep er ødeleggende for deres helhetlige utvikling, og vil prege dem både her og nå, og i fremtiden.

3.2.3. Forskerrollen i kvalitativ forskning

I følge Postholm (2010) har kvalitative forskere som hovedmål å forstå den andre, men for å forstå deltakerne i prosjektet må jeg/forskeren se det unike ved hver forskningsdeltaker, hvert forskningssted og dets kontekst. Jeg må dermed gå inn i en fortolkende rolle gjennom hele forskningsprosessen, og selv bli det viktigste forskningsinstrumentet (s. 32). Kvalitative forskningsprosjekt stiller krav til meg som forsker ved alle deler av prosjektet, og det blir viktig å ha et reflektert forhold til de viktige beslutningene som skal gjøres (Nilssen, 2012, s. 28).

Det er flere sentrale utfordringer jeg står ovenfor som forsker ved dette prosjektet, to av de mest relevante utfordringene med min bakgrunn blir: at jeg kan tolke hendelser eller uttalelser ut fra en feilaktig forforståelse fordi jeg har litt kunnskap om dette tema fra før av, eller jeg kan legge for stor vekt på en eller to informanter som jeg mener at kan være en «nøkkelinformant» for mitt prosjekt (Dalen, 2011, s. 99). For å unngå dette har jeg forsøkt å være bevisst min rolle som forsker under hele forskningsprosessen.

3.3. Intervju og gjennomføringen av intervjuene

I dette kapitlet vil både tema og problemstilling ligge til grunn for de valgene jeg har tatt i løpet av prosessen. Min forforståelse og utdanningsbakgrunn har sammen med relevant teori dannet grunnlaget for valg av tema for denne oppgaven. Problemstillingen er nøye gjennomtenkt og bearbeidet ut fra valget av tema, som igjen vil danne grunnlaget for de kommende beslutninger. Jeg vet hva jeg søker etter og forskningsprosessen blir rettet inn mot å få belyst det tema som er satt i fokus (Dalen, 2011, s. 25).

3.3.1. Utvalg av informanter

I kvalitative studier må forskeren definere det utvalget oppgaven skal basere seg på, altså hvem en skal intervju (Thagaard, 2013, s. 60), hvor mange som skal intervjues og etter hvilke kriterier de skal velges ut (Dalen, 2011, s. 45). Utvalget av informanter må foretas basert på at det skal være mulig å gjennomføre intervjuene både i forhold til tid og omfang innen tidsfristen. Da jeg vurderte antallet informanter så jeg på at både forarbeidet, gjennomføringen og bearbeidningen av intervjuene er tidkrevende (Dalen, 2011, s. 45, Postholm, 2010, s. 33). I utgangspunktet burde utvalget av informanter være opp mot 20 personer for og nå et metningspunkt for utvalgsstørrelsen på forskningen. Med metningspunktet mener jeg det punktet der flere informanter ikke ser ut til å kunne bidra med noe nytt (Ryen, 2002, s. 93). På bakgrunn av masteroppgavens tid og omfang har

jeg valgt å intervju fire personer. Jeg har foretatt et strategisk utvalg av informanter, det vil si at alle deltakerne innehar kvalifikasjoner og erfaringer som svarer til problemstillingen min og oppgavens teoretiske perspektiver (Thagaard, 2013, s. 60).

I denne studien har jeg deltatt i et samarbeidsprosjekt mellom Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet og en av Trondheims bynære kommuner angående barnehagene i den bynære kommunen. For kommunen har det betydd at dem stiller med informanter slik at masterstudenter får muligheten til å forske på fenomener i deres kommune, og at de får tilgang på studiene i etterkant. For meg har dette prosjektet betydd at jeg får ta del i et større prosjekt, og at denne studien kan få betydning for en hel kommune. Det betydde også at jeg kunne ønske meg informanter med spesifikk arbeidserfaring og/eller utdannings- og arbeidsbakgrunn av en koordinator i den bynære kommunen. Jeg sendte e-post til koordinatoren med ønske om tre barnehagelærere og en PP-rådgiver som hadde erfaring med arbeid med barn som har opplevd omsorgssvikt. Jeg fikk svar på e-post med navn og e-postadresse til de fire personene som hadde sagt seg villig til å stille til intervju. Jeg sendte dem en mail hvor jeg presenterte meg selv, oppgaven og problemstillingen i et informasjonsskriv (se vedlegg A), og spurte om de kunne tenke seg å delta. Alle fire var positive til å delta, og jeg avtalte fortløpende tid og sted for intervju med dem. Alle informantene mine har fått fiktive navn, og mitt endelige utvalg er som følger:

Fra Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste: Linda (46). Linda har 21 års arbeidserfaring, to år i trygdeetaten og 19 år i Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste. Linda har sitt spesialistområde på barn med tilknytningsvansker. Hun har arbeidet mye sammen med barneverntjenesten og andre aktuelle instanser i kommunen.

Fra barnehagen: Petter (42), Line (28) og Trude (34). Informantenes arbeidserfaring som barnehagelærer varierer fra 4 til 17 år, alle er pedagogiske ledere, og har erfaring med eller hatt mistanke om at barn utsettes for omsorgssvikt. Petter og Line arbeider i samme barnehage, men på hver sin avdeling. Petter og Trude arbeider på storbarnsavdeling, og Line på småbarnsavdeling.

Med tanke på at barnehagen er mitt hovedfokus anser jeg dette utvalget informanter som representativt til tross for at det er et relativt lite utvalg. Barnehagelærerne representerer barnehagens arbeid godt, og PP-rådgiveren med 21 års erfaring representerer både PPT og barneverntjenesten med sin utdannings- og erfaringsbakgrunn.

3.3.2. Intervjuguide

Et intervju kan betegnes som en samtale med en hensikt (Ryen, 2002, s. 99), og det kvalitative intervju kan gjennomføres på flere ulike måter. Intervjuet kan enten gjennomføres veldig strukturert med faste spørsmål- og svarkategorier, eller som en omfattende og personlig samtale uten at forskeren har utarbeidet faste spørsmål på forhånd (Dalen, 2011, s. 14, 26). Jeg har valgt å benytte en mellomting av de to variantene beskrevet ovenfor, jeg har benyttet et semistrukturert intervju. Ved å benytte et semistrukturert intervju ønsker jeg at samtalen under intervjuet er fokusert mot ulike tema og/eller spørsmål som jeg har bestemt på forhånd (Dalen, 2011, s. 26). Valget om å gjennomføre et semistrukturert intervju i mitt forskningsprosjekt ble gjort fordi jeg ønsker å gå i dybden på noen spesielle tema. Jeg utviklet en intervjuguide (se vedlegg B) som utgangspunkt for intervjuet, men var åpen for at nye tema og spørsmål kunne dukke opp underveis, eller at rekkefølgen på spørsmålene kunne endres på. Som kvalitativ forsker er det av stor betydning at en stiller seg med et åpent sinn til forskningsfeltet (Postholm, 2010, s. 36).

Intervjuguiden fokuserte på spørsmål om barnehagen som hjelpetiltak for barn som opplever omsorgssvikt. Intervjuguiden bestod totalt av 16 spørsmål delt inn i fem ulike tema. Temaene handlet om identifisering av barn som opplever omsorgssvikt, tidlig innsats i barnehagen, barnehagens rolle i forhold til de utsatte barna, barnehagelærernes opplevelser og erfaringer, og PP-rådgiverens opplevelse og erfaring med å arbeide med barn i førskolealder som utsettes for omsorgssvikt. Jeg vil videre gå nærmere inn på de ulike temaene for å gi et bilde av hva intervjuene handlet om.

Jeg ønsket å stille de samme spørsmålene til alle sammen for å få høre både barnehagelærernes og PP-rådgiverens mening, opplevelse og/eller erfaring av en sak, for eksempel angående samarbeid med den andre instansen. Informantene fikk ikke se intervjuguiden på forhånd, men var opplyst om tema og problemstilling som lå til grunn for intervjuet. Temaene var som følger:

1. Identifisering av barn som opplever omsorgssvikt.

Gjennom de første spørsmålene benyttet jeg «traktprinsippet», jeg ønsket å etablere kontakt med informanten ved å starte med et tema som ikke var så personlig og sensitivt for deltakerne (Dalen, 2011, s. 26-27). Etter å ha fortalt om prosjektet mitt og hørt hva deres bakgrunn var, begynte jeg å stille spørsmål. Jeg ønsket først å høre hva som kan vekke mistanke om at barn er utsatt for omsorgssvikt, om de hadde eksempler på arbeidserfaringer der de møtte barn som var, eller som de mistenkte var utsatt for omsorgssvikt, og jeg ønsket å høre hvorfor det er viktig for dem å oppdage

disse barna. Jeg stilte disse spørsmålene fordi omsorgssvikten kommer i så mange ulike former, og kan være vanskelig å oppdage da symptomene kan være ulike (Kvello, 2010, s. 43).

2. Tidlig innsats i barnehagen.

Jeg spurte informantene mine om de hadde fokus på tidlig innsats i barnehagen, og hvilke muligheter de ser med å arbeide med tidlig innsats i forhold til det høye antallet barn i barnehage. Informantene ble også spurt hvilken betydning de eventuelt hadde sett at tidlig innsats kunne ha for de utsatte barnas utvikling, og hva de mener er det viktigste å legge vekt på i den tidlige innsatsen i barnehagen. Disse spørsmålene ble stilt for å sette fokus på barnehagens forebyggende muligheter på et tidlig tidspunkt, for å identifisere barns behov og gi den nødvendige hjelpen (Eriksen & Germeten, 2012, s. 54-55).

3. Barnehagens rolle (og ansvar).

Jeg spurte informantene om hva de mener er viktig kunnskap å ha i barnehagen for at barnehagen skal kunne fungere som en del av et hjelpetiltak fra barneverntjenesten, og hva de mente barnehagelærernes rolle var angående barn som utsettes for omsorgssvikt. Barnehagen er en stor del av mange norske barns hverdag, og har et veldig godt utgangspunkt for å få et innsyn i barns familier og til å arbeide med barn (Claussen, 2010, s. 204). Barnehagelærere har kompetanse om barn og deres utvikling, og vil kunne sikre at omsorgen rundt barn blir «god nok» slik at de kan fortsette å bo hjemme (Claussen, 2010, s. 204).

4. Tverretatlig samarbeid.

Informantene ble spurt om hvilke erfaringer de har med nært samarbeid med andre hjelpeinstanser, hvordan dette samarbeidet oppleves for den enkelte, og hvordan de håndterer den situasjonen de sitter i mellom foreldre, barnehagepersonale og andre hjelpeinstanser som PPT og barnevern. Disse spørsmålene ble stilt fordi arbeid med barn som opplever omsorgssvikt kan involvere flere hjelpeinstanser (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 234), og et godt tverretatlig samarbeid vil kunne være med å danne en helhet rundt barnet og styrke dets utvikling (Drugli, 2010, s. 16).

5. Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle (og ansvar).

Jeg spurte informantene hva de mente PPTs rolle var i forhold til arbeidet med de utsatte barnas barnehagehverdag, hva de mente PPT kunne bidra med i barnehagen for at barnehagen skal kunne fungere som et hjelpetiltak for omsorgssviktutsatte barn, og hvordan det oppleves å samarbeide med barnehagen/PPT om barn som utsettes for omsorgssvikt. Jeg stilte disse spørsmålene for å se om barnehagelærerne har andre tanker eller meninger om PP-tjenestens ansvarsroller enn det PP-

rådgiveren selv har. PP-rådgivere, barneverntjenesten og barnehagelærere har helt forskjellig roller og oppgaver, og de ulike instansene bør ha en viss oppfattelse av de andre instansenes roller og oppgaver for å kunne gi barn og foreldre et mest mulig koordinert og helhetlig tilbud (Moen & Svendsen, 2007, s. 119).

3.3.3. Datainnsamling

Betegnelsen *innsamling av data* refererer til det materialet som benyttes i både en kvalitativ og kvantitativ forskningsprosess (Thagaard, 2013, s. 32). I denne oppgaven vil data betegnes som den informasjonen som utvikles i samarbeid med mine forskningsdeltakere. Kvalitativ forskning innebærer nær kontakt med de som studeres, og *data* kan da oppleves som et misvisende begrep. Forskeren utvikler data i samarbeid med forskningsdeltakeren, og *data* blir preget av måten jeg forstår de observasjoner, utsagn, tekst og visuelle uttrykk jeg har tilgang på (Thagaard, 2013, s. 32). Før jeg gjennomførte intervjuene foretok jeg et prøveintervju på to av mine medstudenter som er kjent med dette temaet. Dette gjorde jeg både for å teste intervjuguiden, hvordan spørsmålene var stilt, og for å teste meg selv som intervjuer (Dalen, 2011, s. 30). Jeg fikk gode tilbakemeldinger for forbedring under det første prøveintervjuet både på utformingen og rekkefølgen av spørsmålene. Etter å ha redigert intervjuguiden ytterligere gjorde jeg et nytt prøveintervju med en annen medstudent som ikke hadde noe å utsette på hverken intervjuguiden eller min væremåte som intervjuer. Jeg fikk også testet opptaksutstyret som skulle benyttes under intervjuene, og var klar for gjennomføringen (Dalen, 2011, s. 30-31).

3.3.4. Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført på de fire informantenes arbeidsplass til avtalt tidspunkt, en av informantene var 15 minutter forsinket. Jeg presenterte meg selv, min bakgrunn, utdanning, erfaring og interesse for dette tema. Vi snakket om informasjonsskrivet jeg hadde sendt på forhånd med tanke på deres rettigheter og hva intervjuet gikk ut på og skulle brukes til. Jeg viste frem søknaden til NSD med bekreftelsen på at prosjektet ikke var meldepliktig, og spurte om det var i orden at jeg benyttet opptaksutstyr under intervjuet for å best mulig kunne ta vare på informantens egne uttalelser og fokusere på å lytte (Dalen, 2011, s. 28). Å vise interesse ved hjelp av blikk, ikke-verbale kommunikasjon som nikking, verbale kommentarer, å lytte og la informanten fortelle ble viktig for meg under intervjuet. På den annen side er det også av betydning at jeg ikke er overivrig og for eksempel ønsker å kommentere eller nikke hele tiden. Det var av stor betydning å benytte opptaksutstyret så ikke fokuset mitt ble å notere det som ble fortalt (Dalen, 2011, s. 33).

Jeg forklarte informantene at jeg ønsket å høre deres opplevelser, erfaringer og tanker om de temaene vi skulle snakke om, og ikke fasitsvarene på spørsmålene. Fasitsvarene på spørsmålene

kan jeg finne ved å lese litteratur, men deres fortellinger er det ikke mulig å lese seg til eller observere hos andre mennesker. Et intervju kan gi innblikk i deler av en annen persons liv som jeg ikke kunne ha fått tak i på en annen måte (Postholm, 2010, s. 68). Alle spørsmålene i intervjuguiden ble besvart, men ikke alltid i den rekkefølgen de var oppskrevet. Intervjuenes varighet varierte fra 25 til 55 minutter.

3.3.5. Bearbeiding av data

Alle intervjuene ble tatt opp ved hjelp av opptaksutstyr, og jeg transkriberte intervjuene ordrett umiddelbart etter gjennomføringen av intervjuene. Transkribering handler i denne sammenheng om at lydopptak av situasjoner blir gjort om til tekst. Transkriberingen av intervjuene vil bare fange opp det verbale språket, ikke konteksten, kroppsspråket, blikk-kontakten eller en generell følelse av hva som kan være av betydning av det som foregikk (Nilssen, 2012, s. 46-47). Transkribering er en tidkrevende prosess som jeg har valgt å gjøre selv for å bli kjent med datamaterialet, og fordi det er en viktig del av analyseprosessen som starter med datainnsamlingen og avsluttes når prosjektet er ferdigstilt. Under transkriberingen lytter jeg og skriver ned det jeg hører, men jeg kan også komme på nye tanker, eller legger merke til noe spesielt som informantene ytrer. Tanker og refleksjoner noteres ned i forskerloggen min. (Nilssen, 2012, s. 46-47, Dalen, 2011, s. 55). Lydopptakene og transkripsjonene inneholder ingen personlige opplysninger eller forhold som kan føres tilbake til informantene, og har i ettertid blitt oppbevart på et passordbeskyttet lagringsområde bare jeg har tilgang til. Både lydopptak og transkripsjoner ble slettet når studien var ferdigstilt. Transkriberingen av intervjuene er en forutsetning for å kunne starte organiseringen og bearbeidingen av datamaterialet (Dalen, 2011, s. 55).

3.3.6. Koding og kategorisering

Gjennom analysen av datamaterialet ønsker jeg å redusere datamengden og lage en mer systematisk analyse av alt datamaterialet, og meningen i de lange intervjuutsagnene blir redusert og strukturert til noen få, enkle kategorier. Jeg har passet på å ikke endre meningsinnholdet (Ryen, 2002, s. 145, Kvale & Brinkmann, 2009, s. 210). Jeg som forsker får på denne måten enklere et overblikk over de store mengdene transkripsjoner, og kan sammenligne og teste hypoteser. Kategoriene som er utviklet i denne studien er både basert på teori, dagligspråk og deltakernes egne spesialuttrykk (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 210). Jeg ble gjennom hele forskningsprosessen godt kjent med transkripsjonene og kunne etter hvert starte å dele inn og klassifisere dem. Jeg startet med en åpen koding av datamaterialet. Jeg ville la datamaterialet snakke for seg, og møtte det med et åpent sinn og holdning til hva det kunne fortelle meg (Nilssen, 2012, s. 78). Det er likevel av betydning at jeg har et nært forhold til datamaterialet, og vil aldri kunne stille meg helt objektiv til det (Kleven, 2011, s. 19).

Kodingen og kategoriseringen av datamaterialet tok form gjennom tre ulike faser: åpen koding, aksial koding og selektiv koding (Nilssen, 2012, s. 79) som visst her:

Åpen koding: Kodingen av datamaterialet startet med at jeg betegnet utsnitt av datamaterialet med begreper som gav uttrykk for meningsinnholdet i teksten (Thagaard, 2013, s. 158), også kalt koder. For eksempel ble *foreldresamarbeid* notert ned som en kode.

Aksial koding: Etter å ha kodet datamaterialet satt jeg igjen med omtrent tredve ulike koder. De ulike kodene ble deretter gruppert inn i flere ulike overordnede tema for at det skulle bli mulig å håndtere de. Et eksempel på en aksial kode jeg noterte ned er *samarbeid*.

Selektiv koding: Senere kom jeg frem til ulike kjerne kategorier med utgangspunkt i de overordnede temaene, og de ulike temaene kunne relateres og plasseres sammen under kjerne kategoriene (Nilssen, 2012, s. 79). Til slutt satt jeg igjen med omtrent seks kjerne kategorier. Et eksempel på en selektiv kode er *forebygging i barnehagen*, og blir i denne oppgaven benyttet som en kjerne kategori i den teoretiske delen.

Jeg har klassifisert materialet på bakgrunn av den forståelsen jeg har utviklet gjennom hele prosessen av meningsinnhold i kategoriene. Denne måten å dele inn datamaterialet på kan både være et analytisk hjelpemiddel og en begrensning, da den måten jeg deler inn materialet på kan fremheve noen tendenser, og stenge for andre perspektiver (Thagaard, 2013, s. 160).

Datamaterialet blir brutt helt ned i små enheter som ikke gir så mye mening for leseren hver for seg, deretter må enhetene settes sammen igjen med relevant teori, forskning og lovverk for å gi mening på andre måter for leseren (Postholm, 2010, s. 99, Ryen, 2002, s. 147).

For å presentere mine funn vil jeg benytte sitater av informantene for å gi leseren et inntrykk av intervjuinnholdet og forhåpentligvis også av interaksjonen i intervjusamtalen. Intervjusitatene belyser materialet som danner grunnlaget for min analyse, med utgangspunkt i hvordan deltakerne opplever fenomener i deres livsverden (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 33 og 282). Sitatene vil bli gjengitt med en referanseramme for hvordan de utvalgte sitatene og fortolkningene skal forstås, og hva jeg synes er interessant med dem. Intervjusitatene er her gitt en skriftlig form for å gjøre materialet lettere å lese, og fordi studien ikke baserer seg på analyser der språkformen i seg selv er en viktig faktor (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 282-283).

3.3.7. Analyse og tolkning

Analyse- og tolkningsarbeidet startet allerede under gjennomføringen av intervjuene, transkriberingen og kodingen av dem. Det er ikke mulig i en kvalitativ studie å skille databearbeidingen helt fra tolkningen (Ryen, 2002, s. 147), fordi datamaterialet ikke er objektivisert

for meg som forsker. I en sluttanalyse blir det viktigste redskapet å stille effektive og gode spørsmål til datamaterialet, og å gjøre sammenlikninger. Dette gjør jeg for å generere ideer, stimulere egen tenkning og finne ut hvilke spørsmål jeg må stille i neste omgang (Nilssen, 2012, s. 102). Slik tenkning hjelper meg å se hvilken retning studien tar, og den gjør meg oppmerksom på eventuelle skjevheter i datamaterialet, hva som *er* sant og hva jeg *ønsker* skal være sant (Nilssen, 2012, s. 102).

Analyseredskaper er individuelle og skal ikke benyttes på en rutinemessig måte, de skal benyttes av forskeren på en fleksibel måte for å åpne datamaterialet og som en forlengelse av mine egne ferdigheter og dyktighet (Nilssen, 2012, s. 103). Jeg har i min studie søkt etter likheter, forskjeller og unike utsagn, og har gjort flere funn både av utsagn som passer sammen eller som er annerledes fra hverandre (Gudmundsdóttir, 2011, s. 27). Det jeg har funnet i analysene har ofte utløst nye spørsmål som krever flere analyser av data, og tolkninger. Dette har ført til flere runder med analyse og tolkning av datamaterialet for å bekrefte eller avkrefte hypoteser, og denne prosessen ble ikke avsluttet før analysene og tolkningen ikke gav meg noe nytt (Gudmundsdóttir, 2011, s. 27). Jeg møtte et metningspunkt, et punkt der jeg ikke fant frem til flere unike funn uavhengig av hvor mange ganger jeg analyserte materialet (Ryen, 2002)

Ved hjelp av analyseprosesser kommer jeg frem til funn, mens en tolkningsprosess hjelper meg å skape mening i funnene (Nilssen, 2012, s. 104). Analyseprosessen kan føre til at jeg oppfatter enkelte begivenheter eller utsagn som viktige, dette kan være styrt av enten intuisjon eller teoretisk bakgrunn. For å tolke disse begivenhetene eller utsagnene så jeg nærmere på de for å prøve å forstå, for eksempel ved å se på bakgrunnen til den informanten som hadde uttalt seg (Gudmundsdóttir, 2011, s. 28). De analyserte og tolkede utsagnene blir knyttet til annen forskning og relevant teori i neste kapittel i denne oppgaven.

3.3.8. Ethiske vurderinger

I denne studien har jeg vært helt avhengig av at andre mennesker har vist meg godvilje ved å slippe meg inn i deres liv, gi av sin arbeidstid og også gi meg tilgang til deres tanker, opplevelser og erfaringer rundt barn som utsettes for omsorgssvikt (Nilssen, 2012, s. 144). Det har krevd en nær relasjon til forskningsdeltakerne som frivillig har stilt seg selv disponibel, og respekten, oppførselen og de etiske kodene skal derfor være strenge (Nilssen, 2012, s. 144). Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet forskningsetiske retningslinjer som skal ivareta de etiske kravene mellom meg og informantene (Nilssen, 2012, s. 144, Dalen, 2011, s. 100). De overordnede punkter går ut på krav om respekt for menneskeverdet, integriteten

til mennesket, frihet og medbestemmelse. Grunnleggende etiske prinsipper i kvalitativ forskning er blant annet kravet om informert og fritt samtykke, kravet om å informere de som skal utforskes, kravet om konfidensialitet, og å unngå at deltakerne blir utsatt for skade eller alvorlige belastninger ved deltakelse i studien (Nilssen, 2012, s. 144, Dalen, 2011, s. 100).

Det er ikke alltid så lett å vite for meg som forsker hva som kan skade eller føre til merbelastninger for deltakeren, så for å sørge for at forskningsdeltakerne ikke blir utsatt for skade eller alvorlige belastninger har jeg prøvd å ha etikken i bakhodet gjennom hele prosessen. Det er viktig å være oppmerksomme på sårbare grupper og hvilke spørsmål jeg stiller dem (Nilssen, 2012, s. 148). Jeg har ikke opplevd at noen har blitt utsatt for skade eller belastninger under dette prosjektet.

I denne studien fikk alle deltakerne tilsendt et informasjonsskriv og invitasjon til å delta i prosjektet hvor jeg beskrev målsettingen, tema, fremgangsmåten, hvilke informanter jeg ønsket meg, hvilke roller informantene ville ha og jeg informerte om deres rettigheter. Deltakerne fikk også den samme informasjonen muntlig da vi møttes til intervju, og alle skrev under på en svarslipp der de sa seg villig til å delta (Dalen, 2011, s. 100-101).

Når det kommer til kravet om konfidensialitet måtte jeg sikre meg tillatelse til å oppsøke de aktuelle informantene og til å gjennomføre intervjuene før jeg kunne begynne å intervju (Dalen, 2011, s. 31). Koordinatoren for prosjektet sørget for å finne aktuelle informanter jeg kunne kontakte, men før jeg kunne ta kontakt med dem meldte jeg prosjektet mitt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) for å søke om tillatelse til å gjennomføre prosjektet (Thagaard, 2013, s. 25). Jeg fikk tilsendt en bekreftelse på at prosjektet ikke var meldepliktig fra NSD fordi jeg ikke skal lagre personidentifiserende- eller personopplysninger, og alle deltakerne forblir anonyme i resultatet av prosjektet.

3.4. Validitet, reliabilitet og generalisering.

Kleven (2011) hevder at det finnes ulike pålitelighets- og gyldighetskriterier å holde et forskningsresultat opp mot, og at enkelte funn og tolkninger er bedre enn andre (s. 23). Ett av kriteriene er at vi ønsker valide forskningsresultater. Valide forskningsresultater er knyttet til spørsmålet om forskningens gyldighet, mens reliabilitet er knyttet til spørsmål om forskningens pålitelighet (Thagaard, 2013, s. 23). Ett av målene i denne studien er å forsikre leseren om at bildet som blir gitt ikke er feilaktig eller et forvrengt bilde av de faktiske forholdene, jeg ønsker også å unngå misforståelser. Jeg vil vise leseren at funnene er troverdige og konsistent med det innsamlede datamaterialet (Nilssen, 2012, s. 141).

3.4.1. Validitet

Validiteten ved en oppgave handler om troverdigheten ved studien, og gyldigheten av de tolkningene jeg gjør i løpet av undersøkelsene (Thagaard, 2013, s. 194). De valide forskningsresultatene stiller krav til kvaliteten på de slutningene datamaterialet bygger på, og de slutningene jeg trekker fra materialet (Kleven, 2011, s. 23). For å styrke denne studiens validitet har jeg gått kritisk gjennom grunnlaget for egne tolkninger ved å drøfte egen forskerrollen. Jeg har gjort rede for min utdannings- og forskningsbakgrunn for å gjøre rede for min relasjon til miljøet og tema jeg har forsket på. Jeg har også lagt vekt på å benytte ulike teoretikere i det teoretiske rammeverket for denne oppgaven, for å se på om ulike tolkninger fra forskjellige settinger kan bekrefte eller avkrefte hverandre (Thagaard, 2013, s. 194).

Validiteten ved denne oppgaven kan sees som styrket av at utvalget informanter er gjort strategisk: utvalget er lite, hensiktsmessig og jeg visste på forhånd at informantene hadde erfaring med den problemstillingen studien min har (Dalen, 2011, s. 94-95). Det kan derimot også være en svakhet at utvelgelsen av informanter har foregått på denne måten fordi informantene kan ha følt seg forpliktet til å delta i større grad ved et slikt prosjekt enn hvis kontakten hadde vært etablert under andre omstendigheter og premisser. Videre vil validiteten kunne bli styrket av at informantenes uttalelser og fortellinger er fyldige og relevante, da disse uttalelsene skal danne grunnlaget for mine tolkninger og analyser. For å skaffe de «tykke beskrivelsene» har jeg utarbeidet en god intervjuguide som søker etter informantenes meninger og forståelser av ulike sider ved det tema jeg forsker på (Dalen, 2011, s. 97). I tolkningen og analyseringen av det innsamlede datamaterialet har jeg lagt vekt på å forstå informantenes egne opplevelser og forståelser slik den kommer frem gjennom deres egen uttalelser for å finne de indre sammenhengene i materialet (Dalen, 2011, s. 98).

3.4.2. Reliabilitet

Reliabiliteten i en oppgave kan knyttes opp mot at forskeren gjør rede for hvordan dataen har utviklet seg, slik at en kritisk leser for eksempel vil kunne bli overbevist om at forskningen er gjennomført på en tillitsvekkende måte. For at en studie skal kunne oppfattes som pålitelig er det relevant å dokumentere for sin egen forskningsprosess slik at den kan gjennomgås og godkjennes. En slik synliggjøring av mitt forskerhåndverk er blitt gjort i dette metodekapitlet (Postholm, 2010, s. 131). På denne måten kan enhver leser finne ut om forskningen er gjennomført på en tillitsvekkende måte.

For å styrke reliabiliteten til oppgaven har jeg skrevet et teoretisk grunnlag i det forrige kapitlet hvor teori, forskning og lovverk støtter opp om mine funn. Jeg har klargjort min utdannings- og

forskningsbakgrunn, vært kritisk til egen forskerrolle og gjort rede for alle de valg jeg har tatt i løpet av denne prosessen slik at prosessen kan vurderes trinn for trinn. Reliabiliteten vil styrkes av at jeg viser at jeg klarer å skille mellom den informasjonen jeg har fått av informantene, og mine vurderinger av denne informasjonen (Thagaard, 2013, s. 194).

3.4.3. Generalisering

I en kvalitativ studie er ikke hovedmålet å generalisere resultatene til en større populasjon slik som i kvantitative metoder. Det er derfor av stor betydning at jeg er bevisst på hvilke utvalg resultatene av studien er basert på, og hvilke situasjoner de eventuelt kan overføres til (Dalen, 2011, s. 46). De individuelle variasjonene i det sammensatte utvalget informanter begrenser mine muligheter til å overføre resultatene av intervjuene til andre grupper enn akkurat dem jeg har forsket på (Dalen, 2011, s. 96). Selv om den kunnskapen som produseres i denne kvalitative studien er knyttet til en bestemt tid og et bestemt sted, kan slik kontekstuell kunnskap være til nytte og overføres til andre, lignende settinger. Ved at jeg gir tykke beskrivelser av forskningsfeltet eller fenomenet jeg studerer kan jeg legge til rette for naturalistisk generalisering. Tykke beskrivelser er grundige beskrivelser av et fenomen som kan føre til at leseren kan oppleve beskrivelsen som parallelle erfaringer og kjenne igjen sin egen situasjon. Erfaringer og funn jeg beskriver i teksten kan på den måten oppleves som nyttige for andres situasjoner. På den måten kan min forskningsoppgave fra ett spesifikt praksisfelt frembringe nye måter å se og tolke praksisfeltet på, men det er leseren som bestemmer om funnene kan overføres til en ny situasjon, deres situasjon (Postholm, 2010, s. 122 og 131, Kvale & Brinkmann, 2009, s. 267).

4. Funn- og drøfting

4.1. Innledning

I dette kapitlet vil mine funn bli presentert og drøftet i lys av relevant litteratur, forskning og lovverk. I fremstillingen av funnene mine har jeg valgt å både ta utgangspunkt i de overordnede temaene som lå til grunn for intervjuguiden og det teoretiske rammeverket. Temaene har derfor fått en litt annen form enn i intervjuguiden, men for å få frem informantenes stemme på best mulig måte vurderer jeg denne fremstillingen av funnene som mest relevant for oppgavens helhet. De ulike temaene for dette kapitlet er som følger: identifisering av barn som opplever omsorgssvikt, forebygging i barnehagen og samarbeid.

Under disse temaene har jeg utviklet ulike underkapitler for å gjøre informantenes uttalelser mer oversiktlig. Underkapitlene vil bli presentert nærmere under de aktuelle avsnittene. Under hvert forskningstema vil jeg redegjøre for deltakernes svar før jeg knytter de opp mot teori, forskning, lovverk og egne refleksjoner for til sammen å prøve å gi svar på studiens problemstilling om

hvordan barnehagen kan fungere som en del av hjelpetiltaket rundt barn som opplever omsorgssvikt.

For å skille mellom informantene har jeg benyttet fiktive navn som vist under forrige kapittel om forskningsmetode, et kort sammendrag av informantene presenteres her: Fra barnehagen: Petter (42), Line (28) og Trude (34). Alle er pedagogiske ledere på hver sin avdeling, arbeidserfaringen varierer fra 4 til 17 år, og alle har erfaring med eller har hatt mistanke om at barn utsettes for omsorgssvikt. Fra Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste: Linda (46). Linda har 21 års erfaring fra trygdeetaten og PPT, hun har arbeidet med barn i de fleste omsorgssviktsituasjoner, og har sitt spesialistområde på barn med tilknytningsvansker.

4.2. Identifisering av barn som opplever omsorgssvikt.

Dette temaet innebærer utsagn og svar på spørsmål om hva som vekker mistanke hos informantene om at barn utsettes for omsorgssvikt, hvilke arbeidserfaringer informantene har i forhold til utsatte barn, og hvorfor det er viktig å oppdage disse barna. Svarene på disse spørsmålene vil belyses gjennom de to underkategoriene: mistanke og senvirkninger.

4.2.1. Mistanke

I følge kjent teori handler omsorgssvikt av barn om at barna ikke får dekket sine basale fysiske, emosjonelle, psykiske og/eller medisinske behov. Barnet er utsatt for risiko, enten i form av at det kan skade seg selv på grunn av lite tilsyn eller fordi det påføres skader av sine omsorgspersoner (The National Institute for Health and Care Excellence (NICE), 2012). To av informantene kunne fortelle at det er forskjellige nyanser på omsorgssvikt: det kan både handle om foreldre som ikke helt vet hva de skal gjøre med barns hygiene, klær og utstyr, og/eller det kan handle om vold og mishandling. Linda fra PPT forteller at de fleste tilfellene av omsorgssvikt hun arbeider med ikke omhandler de tyngste barnevernssakene, men også tilfeller der omsorgen ikke har vært god nok.

Linda forteller videre at det som regel er noen andre som har fått en mistanke om at barn utsettes for omsorgssvikt før hun møter barnet, dette kan enten være barnehagelærere, naboer, venner eller øvrig familie av barnet. Grunnen til at Linda sier dette er at hun jobber i PPT, en instans som ofte blir brukt til å observere når barnehagen allerede har sendt inn en bekymringsmelding til Barneverntjenesten. Når Linda er ute i barnehagene og observerer hender det likevel at hun blir bekymret for andre barn enn de hun egentlig var i barnehagen for å observere.

Slike tiltak vil få en primærførebyggende rolle da tiltaket settes inn *før* et problem har oppstått (Caplan, 1964, s. 26). Dette kan bidra til å få frem betydningen av at PPT eller andre fagpersoner

kommer inn i barnehagen for å observere, eller at det er en fast ansatt med spesialpedagogisk bakgrunn i barnehagen. Det vil også kunne bidra til å sette spørsmålstegn ved barnehagelæreres generelle kompetanse på barn som trenger spesialpedagogisk hjelp, og hvorvidt alle barn som trenger det får nødvendig hjelp. PPT er i følge Opplæringsloven (2014) en av de faglige instansene som kan og skal gi sakkyndig vurdering dersom det er behov for det. Det er derfor sentralt at PPT kommer til barnehagen og observerer når barnehagen etterspør spesiell assistanse angående enkeltbarn, men en kan også se at det vil være av betydning for barn i førskolealder at ulike fagpersoner kommer inn i barnehagen for å observere på et generelt grunnlag. PPT vil på denne måten fungere som tidlig innsats for barn som behøver hjelp, på grunnlag av at PPT gjør en innsats for å identifisere behov og gi den nødvendige hjelpen som tidlig som mulig (Eriksen & Germeten, 2012, s. 54-55). Samtlige informanter i min studie beskriver at kommunen de arbeider i har et slikt samarbeid mellom barnehage og PPT, dette samarbeidet vil jeg drøfte nærmere under avsnitt 4.4.2 om tverretattlig samarbeid.

I min studie betegner samtlige informanter fra barnehagene «en dårlig magefølelse» som den første grunnen til bekymring, og at de spesielt legger merke til endret atferd. Det kan enten være aggressiv eller tilbaketrukket atferd, både i lek og sosialt samspill med andre barn og voksne. En dårlig magefølelse kan beskrives som en fornemmelse av at forhold ikke er som de burde være, og kan kjennetegnes ved at en kan ha vanskelig for å forklare hvorfor vi har denne følelsen (Lehn, 2009, s. 26). Lehn (2009) utdyper at barnehagelærere innehar taus kunnskap som kan forklare at de forstår mer enn de er klar over (s. 26), og på den måten kan taus kunnskap være bakgrunnen for at den dårlige magefølelsen oppstår. Dersom barnehagelærerne klarer å definere den tause kunnskapen vil den kunne fungere som et utgangspunkt for videre systematisk arbeid med en bekymring (s. 26). Petter som jobber som pedagogisk leder på en storbarnsavdeling forteller om hvordan fysiske overgrep vil vises på barnets kropp, men at barnehagelærere som kjenner barna så godt som de gjør ofte vil kunne se på barnet at noe ikke stemmer. Barnets fungering i barnehagen, utsagn fra barnet selv, barn som tyr til vold mot andre barn og voksne, blåmerker og dårlig utstyr blir beskrevet av barnehagelærerne som tegn på omsorgssvikt.

Informantenes beskrivelser er i tråd med litteraturen, de viser til at omsorgssvikten forekommer i mange ulike former og nyanser, og at det derfor kan være vanskelig å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt (Killén, 2004, Kvello, 2010). Informantene beskriver ulike risikofaktorer som de blant annet legger merke til ved barnet selv eller ved relasjonen mellom barn og foreldre når de møtes ved henting eller bringing. Petter forteller at han har reagert på at et barn kom i barnehagen med brus på tåteflasken, og beskriver det som et tegn på at noe ikke er helt adekvat i barnets hjem. Line

som er pedagogisk leder på en småbarnsavdeling ved samme barnehage som Petter, forteller at hun skriver ned slike situasjoner som oppstår for å få en helhetlig vurdering som hun kan ta videre til daglig leder eller barneverntjenesten. Den helhetlige vurderingen kan bidra til at hun oppfatter barnets hjem og foreldre som en risikofaktor for barnet og melder inn bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Symptomene på omsorgssvikten varierer etter hvilken form for omsorgssvikt barnet er utsatt for, men ofte vil det være sammensatte problemer med flere ulike symptomer. Blant annet kan symptomene vises i form av underernæring, hygiene/stell, blåmerker, brannså, bruddskader eller endring i atferd (Killén, 2004, Kvello 2010). Informantene forteller at de har lagt merke til blant annet merker etter klyping på barn, eller at barna har uttalt seg om omsorgssvikten selv. Det kan være vanskelig å oppdage omsorgssvikten av flere grunner, og for eksempel vil psykisk omsorgssvikt være vanskeligere å oppdage enn fysisk omsorgssvikt. Beskyttelsesfaktorer i barnet selv eller i miljøet rundt barn kan bidra til at barn som utsettes for risikofaktorer, til tross for dette utvikler seg positivt (Gunnestad, 2007, s. 302, Drugli, 2010, s. 19). Andre forhold i miljøet rundt barnet vil også kunne forklare at barnet viser de samme uttrykkene som symptomer på omsorgssvikt, for eksempel vil en skilsmisse også kunne føre til forandring i barnets atferd og må tas med i vurderingen av barnets helhetlige utvikling. Trude som er pedagogisk leder på en storbarnsavdeling forteller om en situasjon hvor hun i samarbeid med PPT brukte lang tid på å finne ut hva årsaken var til at et barn i barnehagen tydde til vold mot voksne og andre barn. Etter en utredning av barnet, og dets omsorgspersoner og miljø ble det avdekt voldshandlinger i hjemmet og at tilknytningsproblemer var hovedårsaken. I følge Sameroff (2009) vil barnet både påvirke og bli påvirket av det miljøet det tar del i, hvilket betyr at barn og barnehagelærere vil regulere og utvikle seg i forhold til hverandre over tid. På daglig basis utveksler barn og barnehagelærere blant annet informasjon, følelser, og tanker, de både gir og tar av hverandre og blir veldig godt kjent (Drugli, 2010, Kvello, 2012). En slik utveksling vil kunne føre til at barnehagelærerne og barna blir trygge på hverandre, og blir glad i de andre menneskene dem omgås med hver dag. Dette vil kunne være av betydning for at barnehagelærere våger å se at noen barn behøver hjelp, og at barnehagelærerne står frem som den ansvarlige parten i omsorgsforholdet mellom voksen og barn dersom foreldrene ikke viser «god nok» omsorg til barnet (Killén, 2009, Kvello, 2010, Askland, 2011).

4.2.2. Senvirkninger

I forhold til spørsmålet om hvorfor det er viktig å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt svarer Linda fra PPT:

Omsorgssvikt er en av de tingene som stopper barns utvikling. Vi vet nok i dag til å vite hvor skadelig det er for barn å være utsatt for omsorgssvikt. (...) Tidligere tenkte man at det bare gikk ut over psykologiske mekanismer, men vi vet nå at det også går ut over andre ting. For eksempel kan barn få hjerneskadene av det, det blir veldig altoppslukende. Omsorgssvikten er så forskjellige, og derfor blir også vanskene barna får forskjellige. Hvilke tiltak som fungerer kommer an på skaden barna har fått. (...) De tiltakene som fungerer på ett barn trenger derfor ikke å fungere på et annet barn.

I litteraturen finnes teori og forskning som støtter Lindas utsagn angående senvirkninger av omsorgssvikt. Ingen omsorgssviktssituasjon vil være helt lik fordi det alltid vil være ulike mennesker som utfører eller blir utsatt for omsorgssvikten. Barn kan for eksempel reagere ulikt på den samme formen for omsorgssvikt, men ulike menneskers utførelse av omsorgssvikt kan også føre til at barn viser like symptomer. Senvirkningene som følger etter de ulike formene for omsorgssvikt og påvirkningskilder vil variere på samme måte (Kvelling, 2010, s. 43).

Vanskene barn kan utvikle i ettertid av omsorgssvikten kommer an på hvilken form for omsorgssvikt de har vært utsatt for, hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer de har i seg selv og miljøet rundt, og hvilke deler av hjernen som har blitt mest utsatt. Senskadene vil også avhenge av hvilken evne barnet har til resiliens: å utvikle seg positivt til tross for alle de negative impulsene i miljøet rundt dem (Gunnestad, 2007, s. 301). Barn som har vært utsatt for omsorgssvikt kan for eksempel ha vansker med å kjenne igjen emosjoner i ansikter, de kan ha lett for å tolke ansiktsuttrykk som aggressive, barna kan ha problemer med emosjonsregulering, koordinering av bevegelser, hyperaktivitet, evnen til å roe seg ned eller barna kan få problemer med at det sosiale samhandlingssystemet kan bli «slått av» (Blindheim, 2011, s. 52-59). I forhold til spørsmål om tidlig innsats forteller Line om hvordan omsorgssvikt vil gi barna senvirkninger som vil gå ut over den psykiske helsen, den sosiale kompetansen og hvordan barna forholder seg til andre i samfunnet. I tråd med den presenterte litteraturen er det også viktig for Line å oppdage disse barna, ta dem på alvor og starte det forebyggende arbeidet med dem i form av å melde saken til barneverntjenesten, samarbeide med hjem og andre instanser, og sørge for at barnet har minst en trygg tilknytning i livet sitt som en beskyttelsesfaktor. Beskyttelsesfaktorer gjør at barn som utsettes for risiko kan utvikle seg positivt på tross av risikofaktorene. Det kan være egenskaper ved barnet selv, miljøet eller situasjoner rundt barnet som reduserer sannsynligheten for at barnet utvikler en mistilpasning. En trygg tilknytningsperson i barnehagen vil kunne fungere som en beskyttelsesfaktor for et barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner (Braarud & Raundalen, 2011, Drugli, 2010). At barnehagelærere anerkjenner barn som subjekt, som individer med rettigheter til egne tanker og følelser kan også virke som en beskyttelsesfaktor for de utsatte barna fordi det kan føre til god selvfølelse og trygghet (Bae, 2007). Dersom barns subjektivitet ikke blir forstått, blir feiltolket,

definert etter voksnes behov eller misbrukt kan det imidlertid føre til skjevutvikling hos barn i form av mentale forstyrrelser eller psykiske lidelser (Bae, 2007).

Dette er et fåtall av de mange senvirkninger barn kan få av å bli utsatt for omsorgssvikt, men annen forskning har visst at barn som får hjelp i form av positiv stimulering kan endre hjernens fungering i positiv retning. Dette kan gjøres med blant annet psykoterapi (Blindheim, 2011, s. 52-59). For barn i førskolealder vil nok ikke psykoterapi være det beste alternativet for å snu en uheldig utvikling, men fordi det er på relasjoner og tilknytninger til andre mennesker at skadene i størst grad vil vise seg bør barnehagelærere sette i gang med hjelpetiltak som fokuserer på positive relasjoner og tilknytninger for barnet. På denne måten vil barnehagen få en sekundærforebyggende rolle (Caplan, 1964) i form av at den bidrar til å være en beskyttelsesfaktor for det utsatte barnet. Ved å skape positive opplevelser med andre barn og voksne, og å ha en trygg tilknytningsperson i barnehagen vil barnet kunne få mange nye gode og utviklingsstøttende relasjoner som er med på å endre hjernens fungering i positiv retning slik Line fortalte om (Claussen, 2010, s. 167-168). Når vi snakker om hvorfor det er viktig å oppdage barna som utsettes for omsorgssvikt presiserer Petter at:

Barna har det jo ikke godt, og de trenger hjelp (...) Mange barn kan få det godt selv om de har vært utsatt for omsorgssvikt, men det finnes jo også tilfeller der barna ikke ble oppdaget og ikke fikk hjelp, og det derfor ikke gikk bra for dem på grunn av det. Så det er viktig å starte arbeidet med de barna så tidlig som mulig.

Barna som utsettes for omsorgssvikt lever i en uholdbar situasjon, og Petter påpeker at barna behøver umiddelbar hjelp for å komme seg ut av denne situasjonen. Ikke bare på grunn av senskadene de kan få, men fordi de ikke har det bra i den situasjonen de lever i her og nå. Han legger vekt på at dersom barna ikke får umiddelbar hjelp kan hele livet bli ødelagt, og at det er en av grunnene til at barnehagelærere må ta tak i barna som utsettes for omsorgssvikt så tidlig. Blindheim (2011) skriver at hjernen tilpasser seg sine omgivelser, og at både genetiske og miljømessige betingelser påvirker hjernen i negativ og positiv forstand (s. 51). Når det kommer til spørsmål om informantene har opplevd at tidlig innsats har hatt en betydning for de utsatte barna forteller Line at: «Det psykiske og fysiske henger ofte sammen, og jeg har kanskje sett det best på den sosiale kompetansen, at når det ble satt inn hjelpetiltak så fungerte ting litt bedre for barnet på det sosiale.» Lines utsagn samsvarer med Sameroffs (2009) vektlegging på at barnehagelærere og barn i nære relasjoner kan påvirke hverandre i sin væremåte, og at den ansatte vil behandle og sette i gang tiltak for barn ut i fra det enkelte barns forutsetninger (Drugli, 2010, Kvello, 2012). Dette viser at teorien om at miljømessige betingelser kan påvirke hjernen i positiv retning ved positiv påvirkning stemmer.

Forskning på traumefeltet de siste årene har visst oss at stress i tidlig alder har en sammenheng med psykiske lidelser i voksen alder, hvilket betyr at senvirkningene av omsorgssvikt kan bli altoppslukende for de barna som utsettes for den. Den nye forskningen og kunnskapen om hvilke mekanismer i hjernen som er sentrale i forhold til traumatisering gir oss større forståelse om senvirkningene av omsorgssvikt, hvorfor vanskene blir som de blir og hva en kan gjøre for å hjelpe de menneskene som har vært utsatt for omsorgssvikt (Blindheim, 2011, s. 52).

4.3. Forebygging i barnehagen.

Temaet forebygging ble i det teoretiske kapitlet presentert som et tiltak for å forhindre eller begrense uønsket utvikling hos barn. De forebyggende tiltakene kan beskrives på tre nivåer: primær-, sekundær- og tertiærforebygging. Primærforebygging handler om at blant annet barnehagen skal inngå som et av de første tiltakene som settes i gang for barn i det offentlige helse- og utdanningstilbudet i Norge, og skal fungere som en forebyggende faktor i seg selv *før* problemer oppstår. Sekundærforebygging handler om forebyggende tiltak som settes inn mot spesifikke risikogrupper. Arbeid med tidlig innsats, tilknytning, eller foreldresamarbeid kan være eksempler på sekundærforebyggende tiltak *når* et problem har oppstått. Tertiærforebygging handler om tiltak som rettes mot risikogrupper som har utviklet betydelige vansker og som er under behandling, eller har fått tiltak. I barnehagen vil tertiærforebygging kunne handle om de samme faktorene som settes inn ved sekundær forebygging. Forskjellen kan være at barnehagelærere ved tertiær forebygging arbeider mer bevisst med blant annet tilknytningen til de utsatte barna, og samarbeider i større grad om tiltakene som iverksettes med PPT eller barnevern. De ulike nivåene av forebygging vil komme til syne i de neste avsnittene som omhandler nettopp tidlig innsats i barnehagen, barnehagen og Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle, og samarbeid (NOU, 2009: 18, Caplan, 1964, s. 26). I dette avsnittet vil jeg drøfte forebygging i barnehagen i form av tidlig innsats, og barnehagen og Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle.

Temaet forebygging ble i intervjuguiden presentert som tidlig innsats og innledet med spørsmål om PPT og barnehagens fokus på tidlig innsats og hva de gjør for å fremme dette arbeidet. Jeg fortalte deretter informantene at 90 % av barn i mellom ett og fem år i følge Statistisk Sentralbyrå (2011) gikk i barnehage i 2010, og spurte så om deres tanker rundt barnehagelærernes muligheter til å arbeide med tidlig innsats i forhold til dette tallet. Jeg spurte om hvilken betydning de så at tidlig innsats i barnehagen hadde for utviklingen til de barna som utsettes for omsorgssvikt, og avsluttet med å spørre hva de mente det var viktigst å legge vekt på i den tidlige innsatsen i barnehagen.

Videre handlet spørsmålene i intervjuguiden om PPT og barnehagens rolle i forhold til at barnehagen kan fungere som en del av hjelpetiltaket rundt barn som opplever omsorgssvikt: hvilken kunnskap det er viktig at barnehagelærere har i denne sammenhengen, hva PPT kan bidra med for at barnehagen skal kunne fungere som en del av et hjelpetiltak, og hva de generelt mener er barnehagelærernes og PPTs rolle i forhold til de barna som utsettes for omsorgssvikt. Informantenes svar på disse spørsmålene vil belyses gjennom underkategoriene: tidlig innsats i barnehagen, og barnehagen og Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle.

4.3.1. Tidlig innsats i barnehagen

Tidlig innsats er ett av de forebyggende sekundærtiltakene som er med å forhindre eller begrense uønsket utvikling hos barn, og med bakgrunn i påstanden om at 90 % av alle barn i Norge mellom 1-5 år gikk i barnehage i 2010 svarer Linda:

Vi har i dag mange muligheter til å oppdage omsorgssvikt tidlig, og oppdages det tidlig kan foreldre få hjelp tidlig. Tiltak kan settes i gang for å snu en dårlig omsorg til en god omsorg før dette blir en av de tunge barnevernssakene, og med god veiledning og gode tiltak kan barna fortsette å bo hos foreldrene sine.

Linda forklarer her at tidlig innsats handler om å sette i gang tiltak for barn og foreldre så tidlig som mulig for å begrense skjevutvikling hos barn og deres foreldre. Tidlig innsats som sekundærforebygging handler om at tiltak settes i gang *når* et problem har oppstått, men før problemene har blitt så betydelig at tertiærforebygging blir nødvendig. Linda viser i tråd med litteraturen til at gode tiltak og veiledning fra det offentliges side kan forbedre barn og foreldres situasjon ved å identifisere behov og gi den nødvendige hjelpen så tidlig som mulig (Eriksen & Germeten, 2012). Barnehagelærere har ut i fra Barnehageloven (2013) plikt til å være oppmerksomme på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten, og til å melde fra om disse forholdene ved mistanke om at barn utsettes for omsorgssvikt i hjemmet. Forskning har visst at antallet bekymringsmeldinger fra barnehagene er alt for få, kun litt over 5 % av bekymringsmeldingene til barneverntjenesten kommer fra barnehagene (Wernersen, 2014). Mange barn lever under skadelige omsorgssituasjoner lenge før barneverntjenesten griper inn, og for å kunne tilby god og tidlig sekundær- og/eller tertiærforebyggende hjelp til både barn og foreldre er det relevant at barneverntjenesten kommer i kontakt med den aktuelle familien (Hagtvet & Horn, 2012). På spørsmål om hva som er viktig kunnskap å ha for barnehagelærere viser Trude til at barnehagelærere har en plikt til å melde, men at det ikke er barnehagens ansvar å sette diagnoser eller å undersøke barnets hjem: «Det er viktig å ta ting tidlig og undersøke det, bedre enn å fatte mistanke og ikke gjøre noe. Å få barnevernet til å sjekke det og legge den død, det er ikke vår jobb å avgjøre sånt.»

De offentlige instansene har ulike roller og oppgaver i forhold til barn som utsettes for omsorgssvikt, og varierer som regel ut fra hvilken fase saken er i. De tre fasene kalles oppdagelses- og beskyttelsesfasen, utredningsfasen og tiltaksfasen (Heltne & Steinsvåg, 2011). De to siste fasene vil jeg se nærmere på under de påfølgende avsnittene. I oppdagelses- og beskyttelsesfasen er barnehagene i en spesielt god posisjon for og både kunne oppdage, melde og arbeide med barn som utsettes for omsorgssvikt. Barnehagelærerne er sammen med barna store deler av dagen, kjenner barna og deres hverdag, og mange barnehagelærere har kompetanse til å se et barn som endrer atferd eller viser symptomer på omsorgssvikt. Barnehagen vil av den grunn kunne få en veldig sentral posisjon i den tidlige innsatsen for disse barna. Den kompetansen som befinner seg i barnehagen vil kunne være av betydning for barnehagelærernes syn på, og arbeid med, bekymringsmeldinger og de barna som utsettes for omsorgssvikt. For eksempel vil god kunnskap og erfaring med prosedyrene rundt det å sende bekymringsmelding kunne føre til at barnehagelærere har lettere for å sende bekymringsmelding enn dersom de ikke har god kunnskap eller erfaring med å melde i fra. Linda påpeker at dersom barnehagen melder en tidlig bekymring til barneverntjenesten vil både barn og foreldre kunne få hjelp tidligere, og vil kunne komme uheldige utviklinger i forkjøpet:

Da kan det settes inn nødvendige tiltak rundt familien, og barnehagen kan tidligere få en kompensere rolle i den grad den kan bli det. (...) Flere barn kan allerede i barnehagen få en tettere oppfølging av voksne. Det handler ikke om å ikke jobbe med det som skjer hjemme, men jo tidligere en går inn og får tilknytningssystemet opp og gå, jo bedre vil det være for barnet som lever i en omsorgssvikt.

Linda beskriver her barnehagens rolle som sekundærforebygging ved at barnehagen fokuserer på å få på plass beskyttelsesfaktorer i barnets miljø. Barnehagen har en sentral rolle i barns liv, og tidlig innsats i barnehagen må fokusere på at barna får skape trygge og gode relasjoner og tilknytninger til andre mennesker for å støtte en positiv utvikling hos barnet. I utgangspunktet burde barnehagen bli sett som et supplement til hjemmet, men for enkelte barn som lever under vanskelige familieforhold kan barnehagen fungere som en kompensasjon for de relasjonene og tilknytningen som ikke finnes i hjemmet (Askland, 2011, Claussen, 2010). Petter sier at: «Det er viktig at det blir tatt tak i tidlig om det er barn som blir mishandlet eller utsatt for omsorgssvikt slik at vi i barnehagen kan gjøre det vi kan.» Jeg var nysgjerrig på hva informantene mente at barnehagelærere kan best, og når jeg stiller dette oppfølgingsspørsmålet nevner de blant annet å se barn, observere, kartlegge, gi støtte og trygghet som viktig å legge vekt på i tidlig innsats.

I følge Rammeplanen (2011) skal barnehagelærere ha kunnskap om ulike aspekter ved barn, barndom og miljøet rundt barnet. Barnehagelærere har et mangfoldig yrke med mange oppgaver og stort innhold. Den aller viktigste oppgaven vil likevel alltid være å ivareta barnets beste. Barnehagen vil kunne få en kompensierende rolle dersom barnehagelærerne innehar den kunnskapen og de kvalitetene som trengs, blant annet evnen til å inngå i en nær og positiv relasjon til barna, og anerkjenne barna som subjekt (Drugli, 2010, Bae, 2007). Linda mener at dette er kvaliteter ved barnehagen som barnehagelærere i utgangspunktet skal være gode på, men utdyper at barnehagelærere må klare å inngå i nære og positive relasjoner til alle barna, spesielt de barna det kan være vanskeligere å ha en god relasjon til. Hun presiserer at barnehagelærerne må forstå hvor viktig det blir for det barnet. Når vi snakker om konsekvensene av omsorgssvikten påpeker Trude at tidlig innsats er av stor betydning for barnets fungering videre i livet:

Barna har det ikke bra, og de trenger hjelp. (...) Man må få avdekt det og satt i gang tiltak så de slipper å slite med det i fremtida. De tar jo med seg noe av omsorgssvikten, men med tidlig hjelp kan vi kanskje redusere det noe.

I følge Linda er barnehagen i utgangspunktet god på tilknytning og å skape relasjoner, men barnehagelærerne skal arbeide bevisst med å skape trygge og gode relasjoner til alle enkeltbarn i barnehagen. På spørsmål om hva som blir det viktigste å legge vekt på i den tidlige innsatsen i barnehagen svarer Petter at barnehagelærere må se barna, mens Linda mener det viktigste er: «Å få inn nødvendige tiltak i hjemmet og å jobbe med tilknytningsbiten.» Line svarer på samme spørsmål:

Det viktigste å legge vekt på i den tidlige fasen er å notere ned så man har noe å gå tilbake på. Vi gjør observasjoner og kartlegger mye, for eksempel i lek med kartleggingskjema. For barna sin del blir det viktigste at vi gir de støtte og trygghet, hvis man ser barna kan det begrunne mye atferd.

Line presiserer videre at det er veldig relevant at barnehagen både oppdager, sender bekymringsmelding og arbeider med barn som er utsatt for omsorgssvikt. Line begrunner det med at barnehagelærerne i noen tilfeller ser barna mer enn foreldrene gjør, de har en tilknytning til barna, de får observert samspill i hente- og bringesituasjoner og på grunn av at barnehagelærerne kjenner barna så godt vil de enkelt legge merke til endringer i blant annet atferd. Barnehagelærere har utdannelse om små barn, og barnehagen regnes ofte som et kompetansesenter på barn og barndom (Claussen, 2010). I det forrige avsnittet om senvirkninger redegjorde jeg for at det er viktig å starte arbeidet med de omsorgssviktutsatte barna så tidlig som mulig for å få barna ut av den uutholdelige situasjonen de er i, og redusere graden av reaktivt arbeid. Barnehagen anses i denne sammenheng som en sentral aktør i å redusere sjansene for skjevutvikling, og i å rette opp i

skjevheter som allerede er oppstått som følge av omsorgssvikten. Linda forteller at når vi legger merke til symptomer på omsorgssvikt har den som regel allerede vart en stund, og har kommet for langt. I slike tilfeller kan det hende at barnehagen allerede har hatt en forebyggende eller kompensere rolle uten at barnehagelærerne har vært det bevisst. Dette kan forklares med at barnehagen anses som primærforebygging i det offentlige helse- og utdanningssystemet og hele tiden har fokus på blant annet barnets helhetlige utvikling, relasjoner, tilknytning, tidlig innsats, foreldresamarbeid og tverretattlig samarbeid uavhengig av om enkeltbarn behøver spesialpedagogisk hjelp.

4.3.2. Barnehagen og Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes rolle

Barnehagelærere har et mangfoldig yrke hvor de møter utfordringer på mange nivå og i ulike sammenhenger hver eneste dag, og på spørsmål om hva som er barnehagens viktigste rolle i forhold til de barna som blir utsatt for omsorgssvikt svarer Line: «Vi er der for barna i barnehagen, for å ivareta ungen og gi dem den tryggheten i barnehagen som dem fortjener å få.» Trude og Linda svarer på det samme spørsmålet:

Barnehagens viktigste ansvar er at vi skal være der for barna, støtte dem og prøve å forstå dem, forstå hva de har behov for og gi dem trygghet. Og vi må ta barna på alvor, de tuller ikke hvis de sier at mamma eller pappa slår. (Trude)

Barnehagelærerne skal være ansvarlige voksne, ansvarlige fagpersoner som jobber i et tverrfaglig system og pusher på der en må, men de har også en viktig rolle i forhold til foreldre spesielt fordi foreldre ofte synes det er lettere å arbeide med barnehagen enn barnevernet. (...) Så jeg sier at de i barnehagen ofte må hjelpe foreldre og barn å bli knyttet sammen, for det er ofte skadeskutte foreldre. De har ikke fått noen god omsorg selv, og klarer derfor ikke å gi god omsorg videre. (Linda)

Faglitteratur påpeker også barnehagelærerens viktige rolle med arbeid med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt. Barnehagelærere har mange lover og føringer å forholde seg til. De skal blant annet ivareta barnet og foreldrenes rettigheter, de skal legge til rette for at barna møtes med tillit og respekt i barnehagen, og sørge for at barna trives i barnehagen. Barnehagelærerne skal legge til rette for lek og læring i trygge og utviklende omgivelser, og har ansvaret for barnets dannelse når det er i barnehagen (Rammeplanen, 2011). I følge informantene er barnehagelærernes viktigste oppgaver å støtte og prøve å forstå barna, se behovene deres og gi dem trygghet. Barnehagelærerne viser under intervjuene til at barna er subjekt, unike og aktive deltakere i egen hverdag. Barnehagelærerne kan sies å møte barna som subjekt med rettigheter i forhold til egne tanker og følelser (Bae, 2007). Barna blir ivaretatt i barnehagen på en måte som støtter det enkelte barns utvikling og læring. Linda utdyper at foreldres rettigheter også skal ivaretas ved å si at barnehagelærere må kunne veilede foreldre ved å blant annet fortelle om hva som fungerer for barnet i barnehagen. Hun legger her vekt på barnehagens betydning for små barn, og sier: «Tidligere trodde man kanskje at det ikke

hadde noe å si hva man gjorde i barnehagen dersom barnet levde i en omsorgssvikt hjemme, men det mener jeg er en feilslått tankegang.» På spørsmål om hvilke muligheter barnehagen har for å arbeide med tidlig innsats svarer Petter:

Vi har en krevende, men viktig jobb fordi vi ser barna så mye i barnehagen. Vi kan både oppdage og arbeide med barna, dem blir jo veldig knyttet til oss og vi blir veldig knyttet til dem. Så voksen-barn relasjonen gjør at de fleste barna har en trygghet med å være i barnehagen. Hvis de ikke har den tryggheten hjemme så kan de i hvertfall få den i barnehagen.

For å ivareta barnets behov for trygghet og gode relasjoner i barnehagen spiller tilknytningen mellom barn og barnehagelærer en stor rolle. Sameroffs transaksjonsmodell (2009) legger vekt på at det sosiale miljøet oppstår i de mellommenneskelige relasjonene, og at for eksempel barn og voksne i en barnehage vil påvirke hverandres væremåte (Drugli, 2010, Kvello, 2012). Tilknytning handler om at barn knytter seg til voksne på grunnlag av trygghet og tillit som den voksne viser (Drugli, 2010, s. 21, Kvello, 2010, s. 88). Barn vil knytte seg til mennesker som gir dem fysisk og emosjonell omsorg, som er rimelig stabilt tilstede i deres liv og som er villig til å inngå i en nær og positiv relasjon til dem (Drugli, 2010). Dersom foreldre ikke gir barna den fysiske og emosjonelle omsorgen, og ikke er tilstede i barnas liv eller unngår å inngå i en nær og positiv relasjon til barna sine, vil barna kunne utvikle ulike former for utrygg tilknytning til sine foreldre. Foreldrene vil da fremstå som risikofaktorer i barnets utvikling. Jeg presenterte i et tidligere avsnitt hvordan eventuelle senskader vil kunne rettes opp i ved at barna etablerer en trygg tilknytning med en annen voksen enn foreldrene, og at barnehagelærere i denne sammenheng kan få en sentral betydning i barnas liv. Linda viser til at barnehagen kan få en supplerende eller kompenserende rolle for de barna som er utsatt for omsorgssvikt, og at barnehagens arbeid av den grunn er av stor betydning. I Bronfenbrenners (2005) utviklingsøkologiske modell inngår barnehagen som en del av barns mikrosystemer. Dette er systemer hvor barn oppholder seg daglig, og er dermed godt kjent med både menneskene og miljøet i de ulike systemene (s. 80 og 85). For barn som utsettes for omsorgssvikt kan barnehagen som mikrosystem få en supplerende eller kompenserende rolle som primær- eller sekundær forebygger ved at barnehagelærerne arbeider med blant annet å skape gode relasjoner og trygge tilknytninger til alle barna i barnehagen.

Barnehagelærere skal ha kompetanse på barn og barndom, de skal ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for en allsidig utvikling (Rammeplanen, 2011). I følge Trude må barnehagelærere inneha kunnskap om følgende punkter for at barnehagen skal kunne fungere som en del av et tertiærforebyggende hjelpetiltak (NOU, 2009): «Vi trenger kunnskap om barnets utvikling, tegn på omsorgssvikt, faglig kunnskap om barn. Erfaring gir

kompetanse, vi ser signaler på at barn ikke har det bra. Vi er god på å se barn, spesielt om det er noe.» Line svarer på samme spørsmål:

Kunnskap som er viktig å ha er å vite hvordan man melder, prosedyren på det. Hvilken hjelp man kan få, at PPT kan komme å observere og få støtte fra dem, å ha en god dialog med styrer, og sjekke kompetansen som er på huset. Kunnskap om de ulike etatene, kunnskap om barn og bruke den kompetansen man har på huset.

PPT utfører en rekke tjenester for barn i førskolealder som utsettes for omsorgssvikt. I enkelte tilfeller der barn for eksempel utsettes for omsorgssvikt vil ikke barnehagelærernes kompetanse strekke til, og det blir behov for andre fagpersoners kompetanse på det enkelte området. Barnehagelærere har god kompetanse på barn og barndom, men i situasjoner der barn for eksempel ikke utvikler seg adekvat for sin alder, eller endrer atferd vil barnehagelærere kunne behøve hjelp fra fagpersoner som har kompetanse og erfaring med å arbeide med barn som behøver spesialpedagogisk hjelp. Linda forklarer dette med at barn utsatt for omsorgssvikt kan gi signaler til de voksne på at de trenger noe annet enn de egentlig gjør, for eksempel kan de trekke seg unna mens de egentlig behøver all hjelp de kan få. Som det er påpekt tidligere i oppgaven kan barn reagere ulikt på den samme påvirkningen, eller ulike påvirkningskilder kan gi like symptomer hos barna (Kvello, 2010). Ved å hjelpe barnehagelærere å forstå barnet og deres signaler bedre, eller ved å gi råd, veiledning og kurs vil ansatte i PPT kunne bidra til at barnehagen blir en tertiærforebyggende, supplerende eller kompenserende arena. Line svarer på spørsmål om hva PPTs rolle er i forhold til arbeidet med de omsorgssviktutsatte barna i barnehagen:

PPT skal veilede og kurse personalet i barnehagen, både om hvordan man skal være og hvordan man skal forholde seg til foreldre og sønn. Samtidig som de kan gjøre observasjoner fordi de er spesialister på å observere det som er utenfor det adekvate.

Trude mener at PPT skal sette i gang tiltak og gi barnehagen ressurser slik at de får ekstra støtte og får fulgt opp barna ekstra godt. Linda er enig i at barnehagen burde få veiledning og ekstra ressurser, og sier videre at:

PP-Tjenesten har mange oppgaver, mange saker, men få ressurser. En PP-rådgiver kan ha opp mot 80 saker samtidig. (...) Spesialpedagogisk opplegg kan handle om alt fra relasjonsbygging til motorikk, så det er den viktigste vurderingen vi per loven har. Å gjøre en vurdering på om barnas vansker kan gjøre krav på spesialpedagogisk hjelp, og loven er jo veldig klar på at barnehagebarn er det, den totale utviklingen som skal bestemme. For eksempel får du ikke tettet igjen hull i forhold til tilknytning med lav bemanning siden de andre barna også skal ha sitt, så vi må fort finne ut om det trengs ekstra hjelp.

PPT kan, og skal gi barn i førskolealder som har behov for spesialpedagogisk hjelp den hjelpen de trenger. Den spesialpedagogiske hjelpen kan bli gitt i barnehagen, og PPT får da et ansvar for å bistå barnehagen med råd og veiledning for å legge til rette for barna som trenger spesialpedagogisk hjelp. PPT skal også følge opp disse sakene (Rammeplanen, 2011, Opplæringsloven, 2014). I følge Linda er dette den viktigste vurderingen PPT ifølge lovverket har, å vurdere hvorvidt barn i førskolealder har rett eller behov for spesialpedagogisk hjelp. Linda er opptatt av omfanget av sakene en PP-rådgiver kan ha til samme tid, noe som kan forklare barnehagelærernes uttalelser om at de syntes PPT av og til kan bruke litt for langt tid i enkelte saker.

4.4. Samarbeid

Temaet samarbeid innebærer spørsmål om PPT og barnehagens opplevelser, erfaringer og kompetanse i forhold til samarbeid rundt barn som utsettes for omsorgssvikt. Dersom barnehagen skal benyttes som et pålagt hjelpetiltak av Barneverntjenesten er det en forutsetning at barnehagelærerne samarbeider med både PPT og barneverntjenesten for å hjelpe både barn og foreldre i den situasjonen de er i. Jeg vil her vise hva informantene har svart på spørsmål om deres erfaringer og opplevelser med foreldresamarbeid og tverretattlig samarbeid. Svarene på spørsmålene vil belyses gjennom underkategoriene: foreldresamarbeid og tverretattlig samarbeid.

4.4.1. Foreldresamarbeid

Barnehagen og hjemmet inngår som to av barnets mikrosystemer (Bronfenbrenner, 2005), og kvaliteten på relasjonene i mellom mikrosystemene er av stor betydning for barnet. Vi er da over i mesosystemet som handler om relasjonen i mellom mikrosystem, og at endringer i ett system vil kunne påvirke et annet mikrosystem og relasjonen de har til hverandre. For eksempel vil det kunne få betydning for et barn i barnehagen dersom samarbeidet mellom barnehagelærere og foreldre ikke fungerer (Bronfenbrenner, 2005, Haugen, 2008). Foreldresamarbeid i barnehagen handler om at barnehagens innhold og oppgaver skal gjennomføres i samarbeid og forståelse med barnas omsorgspersoner (Rammeplanen, 2011). For å kunne gjennomføre samarbeidet på en god måte må både barnehagelærere og foreldre respektere og anerkjenne hverandres ansvar og oppgaver i forhold til det enkelte barnet, og ha en regelmessig kontakt hvor begge parter kan utveksle informasjon og begrunnelser. Et godt foreldresamarbeid fordrer en positiv relasjon mellom de to partene for å styrke barnets oppvekstmiljø (Rammeplanen, 2011, Claussen, 2010). På avslutningsspørsmålet om informantene har noe mer de ønsker å dele i dette intervjuet svarer Trude:

Jeg får ikke presisert nok hvor viktig det er å ta tak i dette tidlig, for det er så lite som skal til. Har man dialog med foreldrene, litt åpenhet, så er det bare litt som skal til for at det fører til en endring. (...) De er som regel veldig takknemlig over å få hjelp, enten det er veiledning, råd eller at andre instanser bidrar.

I tråd med Trudes presisering av godt foreldresamarbeid, er det ikke alltid så store tiltak som skal til for at det kan føre til en endring hos både foreldre og barn. En positiv relasjon mellom foreldre og barnehagelærere kan være med å skape sammenheng i barnets tilværelse og styrke utviklingsmiljøet rundt barnet (Claussen, 2010). Den daglige kontakten mellom foreldre og barnehagelærere gir muligheter for et kontinuerlig og gjensidig samarbeid. På denne måten kan foreldre og barnehagelærere snakke uformelt om hvordan barnet fungerer i barnehagen, gi råd og veiledning og i enkelte tilfeller få tillatelse til å kontakte andre hjelpeinstanser (Claussen, 2010, Dalen & Tangen, 2012). Samtaler rundt barnets hverdag kan være til god hjelp for barnehagelærernes videre arbeid, både med å gi foreldre veiledning og råd til hvilken type klær barnet burde ha på seg, og/eller til å fortelle om hva barna liker å gjøre i barnehagen. På denne måten er foreldresamarbeid med på å bidra til at barnehagen blir en primær- og/eller sekundærforebyggende arena for barn som utsettes for omsorgssvikt. Dette kan en si på grunnlag av at prosesser i eksosystemet vil påvirke barn selv om barnet selv ikke har et forhold til det som foregår (Bronfenbrenner, 2005). På et avslutningsspørsmål om informantene har noe mer de ønsker å dele i dette intervjuet svarer Linda:

Det er viktig å få satt et system på foreldrekurs for å gi alle foreldre veiledning. Det er viktig fordi samfunnsstrukturen er som den er i dag. Ikke alle har egne foreldre til å fortelle deg hva og hvordan du skal gjøre ting. Det er litt rart å tenke på at hvis man får seg valp, så er det naturlig å gå på kurs, men får man barn så skal vi liksom skjønne alt av oss selv. Og så enkelt er det ikke, barna kommer ikke med bruksanvisning. Så det å sette det i system er viktig. Det er i dag laget gode modeller for foreldrekurs, som også vanlige foreldre kan lære masse av. Og det er klart at vi kanskje ikke klarer å demme opp for de alvorligste barnevernssakene med dette, men vi kan kanskje hindre at det som kunne vært okei foreldre havner i negative sirkler som til slutt havner i en barnevernssak.

Her viser Linda til hvordan samfunnsstrukturen har påvirket systemer i vårt miljø slik at det kan bli nødvendig med kurs og veiledning på hvordan en skal være foreldre. Dagens samfunnsstruktur er ikke lik den strukturen som fantes for noen år siden, og for de foreldrene som trenger hjelp til å lære å være gode foreldre kan foreldrekurs være en god bidragsyter (Killén, 2013). Killén (2013) presiserer likevel at det oftest er de foreldrene som behøver det mest som har vanskeligst for å ta i mot hjelp (s. 164). I dagens samfunn kan det oppfattes som mer normalt og nødvendig å gå på valpekurs enn å frivillig melde seg på foreldrekurs. Dette kan ha sammenheng med at foreldrekurs kan bli sett på som tabu fordi det benyttes som et sekundærforebyggende, pålagt tiltak for foreldre som ikke utøver god nok omsorg for sine barn, fremfor et primærforebyggende tiltak for hele befolkningen.

Debatten angående hvorvidt ettåringer burde starte i barnehagen kan drøftes opp mot de barna som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner, og er avhengige av at andre mennesker ser og handler for å avdekke eventuell omsorgssvikt. For barn som er utsatt for omsorgssvikt vil ikke hjemmet være den trygge og omsorgsfulle arenaen som den skal være, for disse barna kan barnehagen være den trygge arenaen hvor de får mest omsorg og varme. En arena hvor noen voksne tør å lytte til barna og ta ansvar for å tale deres sak (Tveit, 2013, Redd Barna, 2014).

Barnehagelærere skal arbeide for å finne en balanse mellom respekt for foreldres prioriteringer og å ivareta barnets rettigheter, og de grunnleggende fellesverdiene barnehagen er forpliktet til i følge etter barnehageloven (Rammeplanen, 2011). For å ivareta barnets rettigheter er barnehagelærere i enkelte tilfeller pliktig til å melde bekymring til barneverntjenesten (Barnevernloven, 2014). Det er som Line sier ikke barnehagens oppgave å gi barn diagnoser eller å finne ut hva som foregår i barnas hjem, men det er barnehagens oppgave å sørge for at barnet har det bra når det er i barnehagen. Barnehagene skal ta vare på barnet i barnehagene, og melde bekymringsmelding til barneverntjenesten slik at andre hjelpeinstanser kan ta vare på barnet i hjemmet. Barnehagene blir i dag likevel betraktet som et kompetansesenter for kunnskap om små barn, og burde ha gode forutsetninger for å kunne hjelpe foreldre med primær- og sekundærforebyggende veiledning (Claussen, 2010, Caplan, 1964). Barnehagen kan også søke eksternt hjelp og veiledning for de familiene som er i vanskeligere situasjoner (Rammeplanen, 2011).

Petter poengterer at det er viktig å være åpen om hvordan barnehagelærerne arbeider i barnehagen for å kunne ha en åpen og ærlig dialog med både PPT og foreldre, slik at barnehagen kan få en primær- og sekundærforebyggende rolle. Han utdyper at barnehagene kan få en sekundærforebyggende rolle på to måter i foreldresamarbeidet: enten ved å være åpen med foreldrene og ha en dialog om blant annet hvilke aktiviteter barna liker å holde på med eller hvilke klær barnet burde ha på seg når det er ute om høsten. Eller ved at barnehagen blir benyttet som hjelpetiltak og at barnehagene på den måten bistår foreldrene med veiledning og råd (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Ved at barnehagen benyttes som hjelpetiltak av barneverntjenesten vil barnehagen få en sekundær- og/eller tertiærforebyggende rolle for de barna som er utsatt for omsorgssvikt ved at tiltaket bidrar til «å styrke barnets og familiens ressurser og foreldrenes omsorgskompetanse på en måte som kan forebygge behov for mer alvorlige inngrep som f.eks. omsorgsovertakelse» (Bratterud & Emilsen, 2013, s. 2).

Foreldre som utsetter barna sine for omsorgssvikt, kan pålegges ulike hjelpetiltak av barneverntjenestens. Barnehageplass eller foreldreveiledning er eksempler på slike hjelpetiltak

(Barnevernloven, 2014). For at barnet skal kunne bo hjemme er det viktig at både barnets utvikling blir ivaretatt, og at foreldrene får nødvendig hjelp. Dersom barnehagen er satt inn som et hjelpetiltak vil veiledning og råd av barnehagelærere, PPT og/eller barneverntjenesten være en del av dette hjelpetiltaket. For foreldre og/eller familier som ikke har barnehagen som et pålagt hjelpetiltak, men som er i vanskelige situasjoner kan barnehagene søke om ekstern hjelp og veiledning (Rammeplanen, 2011).

Ved å snakke med barnets omsorgspersoner kan barnehagelærere få god innsikt i barnets hverdag, Line sier at hun ved å ha foreldresamtaler kan få et bedre innblikk i blant annet hva barna liker å gjøre hjemme og hva foreldrene finner på sammen med barna. Informantene uttrykker at det ikke alltid er like lett å samarbeide med foreldre. Petter forteller at foreldresamtalen kan være vanskelig, men at det handler om å stå i det for barnas del. På et oppfølgingsspørsmål om hvordan Line opplevde å møte foreldrene i barnehagen etter at hun hadde sendt inn bekymringsmelding til barneverntjenesten på et barn, svarer hun:

Vi er jo pliktige til å melde inn bekymring dersom vi får en bekymring, og når vi da fikk et tips om det så måtte vi melde. Det er det greit å få fortalt foreldrene, det og at våres ansvar ligger på at barna skal ha det bra i barnehagen, og da er vi ansvarlig for at de har det bra. (...) Samarbeidet med foreldrene ble bedre etter dette fordi vi er mer tydelig for dem og har klarere forventninger til andre.

Line viser her til at foreldresamarbeid kan bli bedre av å ha en god dialog, å være tydelig og klargjøre sine forventninger til hverandre. Samtlige informanter presiserer at det er av betydning at foreldresamarbeidet arbeides med tidlig fordi det ofte er lite som skal til for å føre til en endring i foreldrenes væremåte eller forståelse av barnet. Dette kan igjen føre til en positiv endring hos barna som utsettes for omsorgssvikt. På denne måten ser en hvordan et sekundærforebyggende tiltak i form av foreldresamarbeid kan påvirke barnet i eksosystemet (Bronfenbrenner, 2005). Line viser i sitt utsagn til at foreldresamarbeidet kan *bli* positivt ved å jobbe med det. Jeg er nysgjerrig på hva som skjer med informantens syn på foreldrene i det øyeblikket de mistenker at et barn utsettes for omsorgssvikt, da jeg oppfatter at samtlige informanter mener foreldrene må bistås med kompetanse. Line kan for eksempel fortelle at hun ønsker å få tilbakemelding på om saken jobbes med, og det som er relevant for hennes arbeid i barnehagen. Hun ønsker ikke mer tilbakemelding enn det som er nødvendig fordi det også kan virke hemmende for arbeidet med enkeltbarna og foreldrene dersom hun får for mye informasjon. Det kan være positivt at Line ikke ønsker så mye tilbakemelding fordi hun skal ivareta både barnet, foreldrene og relasjonene til dem også etter en slik sak. Det kan likevel være negativt å ikke få all den informasjonen hun kan få, fordi det kan gi et enda bedre bilde av barnets situasjon og gjøre det enklere å finne tiltak som passer det enkelte barnets utvikling.

I tråd med utsagnet til Petter om at han står opp for de barna han mistenker at utsettes for omsorgssvikt viser Killén (2013) til at barnehagelærere må ha kunnskap for å *se* og *forstå* barna, og dernest må en ha *mot* og *kompetanse* til å gjøre noe. Både Line og Petter viser her at de ser og forstår barna som behøver hjelp, og at de har mot og kompetanse til å sende bekymringsmelding og stå opp for barnet.

Barnehagen blir sett som en kompensasjon for barns foreldre når foreldrene ikke klarer å gi sine egne barn «god nok» omsorg. Barnehagelærerne viser barna omsorg, de støtter utviklingen deres generelt og de sentrale utviklingsområdene spesielt (Askland, 2011). Barn har i følge Barneloven (2014) krav på omsorg fra de som har foreldreansvaret, dette forutsetter blant annet at foreldrene har evne til å skape trygghet, interesse, oppmerksomhet og innlevelse, og ha et felles fokus med barna sine (Askland, 2011). Dette er faktorer barnehagelærere generelt skal være gode på, og vil enkelt kunne få en kompenserende rolle for de barna som ikke opplever slik omsorg hjemme. Det kan være vanskelig å forstå hvordan foreldre ikke kan inngå i en positiv relasjon til sine barn når barnehagelærerne kan det, eller hvordan foreldre ikke kan anerkjenne sine egne barn som subjekt når andre kan det (Drugli, 2010, Bae, 2007). Grunnen til at barnehagelærere endrer syn på foreldre i det øyeblikket de mistenker at et barn utsettes for omsorgssvikt kan forklares med at barnehagelærerne får en kompenserende rolle for barnet og trer inn i en rolle som talsperson for barnet når ingen av foreldrene tar denne rollen.

4.4.2. Tverretattlig samarbeid

Bronfenbrenner legger i sin modell vekt på at barnets utvikling foregår på ulike arenaer, og at alle arenaene er like viktige for barnet (Bronfenbrenner, 2005). Et godt samarbeid mellom arenaene og instansene kan bidra til å danne en helhet rundt barnet med trygge rammer, og kan på den måten fungere tertiærforebyggende for de utsatte barna. Line forteller at en av grunnene til at det er viktig å melde bekymring til barneverntjenesten tidlig er at det da blir satt inn andre instanser med ulik kompetanse som kan gi familien veiledning. I forhold til barn som utsettes for omsorgssvikt kan det være flere instanser inne i bildet samtidig, og de ulike instansene har forskjellige roller og oppgaver. Ofte vil disse rollene og oppgavene variere ut i fra hvilken fase saken er i, på det gitte tidspunktet. Oppdagelses- og beskyttelsesfasen ble presentert tidligere i dette kapitlet. I utrednings- og tiltaksfasen vil PPT og/eller barneverntjenesten bistå barnehagen med kunnskap og vurderinger for å innhente informasjon om saken det gjelder og finne tjenester eller tiltak som kan hjelpe og støtte familiene som trenger det (Heltne & Steinsvåg, 2011).

Tverretattlig samarbeid foregår i Bronfenbrenners eksosystem (2005), og handler om sekundær- og/eller tertiærforebygging på grunnlag av at ulike typer tjenester, virksomheter eller instanser går sammen om å gi barn og foreldre et mest mulig helhetlig og koordinert tilbud (Moen & Svendsen, 2007, Caplan, 1964). De forbindelsene og prosessene som finner sted mellom barnets mikrosystemer vil påvirke barnet i større eller mindre grad, uten at barnet selv har noe forhold til det (Bronfenbrenner, 2005). Samtlige deltakere i min studie kan fortelle at de har samarbeidet med flere andre tjenester i ulike saker der det har vært mistanke om omsorgssvikt. Blant annet har barnehagelærerne arbeidet med PPT, barneverntjenesten og Barne-, Ungdoms-, og Familieetaten i saker der barn har vært utsatt for omsorgssvikt. Linda fra PPT forteller at hun samarbeider mye med barnehager, skoler og barneverntjenesten, og at hun ofte blir et bindeledd mellom barnehage og barneverntjenesten:

Det er begrenset hvor mye barnevernet kan samarbeide med barnehagen, og det kan oppleves frustrerende for noen. Ansatte i barnehagen får ikke vite så mye, men er likevel de som møter barn og foreldre hver dag. Jeg blir derfor av og til en oversetter mellom barnevernet og barnehagen. (...) Barnevernet har ikke helt forståelse for at barnehagen ønsker å holdes orientert, de forstår ikke hva barnehagen har behov for å vite.

Linda uttrykker her at samarbeidet mellom barnehagen og barneverntjenesten ikke alltid fungerer slik det skal, og at hun påtar seg ansvaret for å gi barnehagen den informasjonen de har rett til å få. Dette har hun gjort fordi hun i flere år har hatt et nært samarbeid både med barneverntjenesten og barnehagene, og påpeker at hun har utviklet egne strategier for å kunne kommunisere med begge parter. Hun utdyper det med å fortelle at utskiftningene er større i barneverntjenesten enn i PPT, at hun har arbeidet tett sammen med barnehagene i kommunen over flere år og har skapt egne rutiner for dette samarbeidet. Dette kan komme av at PPT er mer ute i barnehagene og observerer, utreder og gir tiltak, veileder foreldre og personale, henviser til spesialister, tilrårer spesialpedagogiske tiltak og følger opp saker (Claussen, 2010) enn det barneverntjenesten er.

Barneverntjenesten er helt avhengig av å motta opplysninger fra andre for å kunne bidra til å skape trygge oppvekstvilkår for små barn, og opplysningsplikten i barnehagen er med på å bidra til at det meldes bekymring om enkeltbarn. Barnehageplass kan benyttes som et frivillig eller pålagt tiltak fra barneverntjenestens side for familier der omsorgen ikke er «god nok» (Barnehageloven, 2013, Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). De ulike instansene som jobber for å bidra til trygge oppvekstvilkår for barn er organisert forskjellig i de ulike kommunene. I enkelte tilfeller kan alle de ulike instansene jobbe for den samme familien uten å vite om det, mens de andre ganger kjenner til hverandres arbeid (Heltne & Steinsvåg, 2011). Det er derfor viktig at rollene og oppgavene

gjennomføres av de som har ansvaret for det, det trengs ikke flere instanser med samme rolle på samme sak.

Barneverntjenesten har i dag en plikt til å gi nærmere bestemte opplysninger til den som har meldt en bekymringsmelding, i dette tilfellet barnehagen (Barnevernloven, 2014). Barnehagen skal ha en generell tilbakemelding for å bekrefte at bekymringen er mottatt, og ny tilbakemelding dersom det åpnes en undersøkelsessak hvor barnehagen får vite om saken henlegges eller oppfølges.

Barnehagen skal ha opplysninger om tiltak som iverksettes dersom det er av betydning for barnehagens oppfølging av barnet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Barnehagelærerne i min studie er fornøyde med den tilbakemeldingen de får fra PPT, men viser også til at de tidligere har ønsket å få tilbakemelding uten at de har fått det. Linda uttrykker at PPT har fått tilbakemelding fra barnehagelærere i kommunen på at de er tilfreds med den tilbakemeldingen de får.

Informantenes utsagn viser samlet at det tverrfaglige samarbeidet mellom barnehagene og andre hjelpeinstanser i deres arbeidskommune fungerer godt fordi PPT på barneverntjenestens vegne har påtatt seg å samarbeide med barnehagene. Både Petter, Trude og Line er enig i at det er viktig at barnehagen får tilbakemelding på det arbeidet de gjør med de utsatte barna i barnehagen:

Vi må få veiledning og råd fra PPT om hvordan vi skal gå frem. (...) Jeg vil ha tilbakemelding fra de på hva man gjør riktig, hva man gjør galt, hva man kan gjøre annerledes. (Petter)

Det er viktig at vi får veiledning, at vi er mottakelig for veiledning. Veiledning på hvordan vi skal jobbe. Det er positivt å få en ny kompetanse som kan hjelpe oss med konkret hva vi skal gjøre. Vi prøver også å vidrebringe det til foreldrene, at det er positivt med hjelp. (Line)

Line viser under intervjuet at hun er bevisst sine rettigheter i forhold til de barna hun melder til barneverntjenesten, og at det viktigste for henne er å være der for barnet og å være mottakelig for veiledning fra PPT for å vite hvordan hun skal jobbe med barna i ulike saker. I Lines utsagn ser vi at hun har fokus på barnets beste, noe som er helt sentralt for en barnehagelærer. Barnehagelærerne jeg har intervjuet ønsker alle å øke sin kompetanse, enten ved å ta videreutdanning eller ved å få veiledning og kurs. De ønsker å bli enda bedre på det de i utgangspunktet er gode på: å se barn og inngå i relasjoner med dem. Trude forteller om at hun har deltatt i et foreldreveiledningsprogram sammen med foreldrene til ett barn: «For at vi skulle kunne følge et barn tett måtte vi ta dette kurset sammen med foreldrene for å ha samme utgangspunkt i hjemmet og barnehagen. Der arbeidet vi med atferd.» Hun påpeker videre at hun gjorde dette for at barnehagen og hjemmet sammen skulle klare å skape en helhet i barnets oppvekst og miljø. For at barnehagen skal kunne fungere som en del av et hjelpetiltak er det i følge alle barnehagelærerne i denne studien nødvendig med ny

kompetanse i form av veiledning og råd. Foreldreveiledningsprogrammet Trude forteller om kan fungere som en form for veiledning, og kan sees som kompetanseheving for at barnehagen kan fungere bedre som både en sekundær- og/eller tertiærforebyggende arena for barn som utsettes for omsorgssvikt.

Linda fra PPT forteller om sitt samarbeid med andre hjelpeinstanser, og sier at hun ikke forventer at de som arbeider i barneverntjenesten skal ha kunnskap om alle diagnoser eller hva de skal gjøre i ulike situasjoner, og at det derfor lønner seg å ha et godt tverretattlig samarbeid. Hun må selv stå for sine egne vurderinger og bekymringer på lik linje med at barneverntjenesten:

PPT skal ikke være noe annet enn PPT og barnevern skal være barnevern. Men det er større utskiftninger i barnevernet, så jeg må av og til oppdra de litt. Jeg forventer ikke at de skal kunne alt om diagnoser og hva man skal gjøre, så derfor er det lurt at vi samarbeider, så kan jeg ta meg av den biten.

Jeg har faste dager for samarbeid med barnehager i kommunen, og har ansvaret for noen barnehager hvor jeg er en gang i måneden. Det gjør at det er en lav terskel for å ta opp saker de er bekymret for i barnehagen, og at barn kan bli oppdaget allerede på småbarnsavdelingen. Det er generelt en større mulighet for å oppdage flere med et slikt tilbud. (Linda).

Barnehagelærerne er stort sett fornøyde med samarbeidet mellom dem selv og PPT, men uttrykker at det i enkelte tilfeller kan ta tid før hjelpen kommer. Dette kan begrunnes med utsagnet til Linda om at PP-rådgivere i enkelte tilfeller kan ha opp mot 80 saker på en gang. Barnehagelærerne viser engasjement for å hjelpe barn som trenger det så tidlig som mulig, og det faste samarbeidet mellom barnehagene og PPT i informantenes arbeidskommune bekrefter at kommunen ønsker å bidra til at barnehagene får en primærforebyggende rolle for alle barn. Dette gjør de ved at fagpersoner fra PPT kommer inn i barnehagen for å observere barn, og kan iverksette sekundærforebyggende tiltak for å forhindre uønsket utvikling hos barn som viser tegn på skjevutvikling (NOU, 2009, Caplan, 1964).

Samarbeidet mellom barnehagen og barneverntjenesten gjennomføres forskjellig i ulike kommuner, men bør være basert på en jevn og formalisert kontakt, på felles mål for barna og på kunnskap om de andre instansenes arbeidsoppgaver og -form (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, Rammeplanen, 2011). Informantene beskriver samarbeidet mellom barnehage, barneverntjenesten og PPT i deres arbeidskommune som nært. PP-rådgiverne i kommunen har ansvaret for å være i ulike barnehager én dag i måneden. I følge informantene forstår jeg det som at PP-rådgiveren den dagen både observerer barn som barnehagelærerne er bekymret for og barn de selv legger merke til,

barnehagelærerne får også muligheten til å drøfte enkeltbarn anonymt denne dagen. Et slikt samarbeid beskrives av informantene som positivt, og at det gir større muligheter for å oppdage flere barn allerede på småbarnsavdelingen. Dette samarbeidet mellom barnehager og PPT er et eksempel på hvordan forbindelser og/eller prosesser som finner sted mellom to steder kan påvirke barnet i større eller mindre grad uten at barnets selv har noe forhold til det som skjer (Bronfenbrenner, 2005). Både barnehagen og PPT er styrt av føringer som utarbeides i makrosystemet, lovene og føringene som er nedskrevet i de ulike norske lovene vil påvirke barnet indirekte ved at barnehagelærere for eksempel er pliktig til å melde bekymringsmelding dersom de har grunn til å tro at et barn utsettes for omsorgssvikt (Bronfenbrenner, 2005, Haugen, 2008, Barnevernloven, 2014).

5. Avslutning

I denne avsluttende delen av studien vil jeg presentere en sammenfatning av studiens hovedfunn.

5.1. Sammenfatning av hovedfunn.

Hovedformålet med denne studien var å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse for å få økt kunnskap og forståelse rundt følgende problemstilling: «Hvordan kan barnehagen fungere som en del av hjelpetiltaket rundt barn som opplever omsorgssvikt i hjemmet?»

Mine funn viser til at de mange nyansene av omsorgssvikt fører til betydelige problemer med å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner. Informantene legger vekt på at den synlige omsorgssvikten kan være lettest å oppdage, da den forekommer i form av blant annet blåmerker. Andre former for omsorgssvikt kan skjules bak en eventuell skilsmisse, da atferden til et barn kan endre seg på samme måte ved for eksempel skilsmisse som ved omsorgssvikt. Samtlige informanter presiserer at det er en «dårlig magefølelse» som blir deres første grunn til bekymring. Den dårlige magefølelsen kan komme av flere årsaker, enten uttalelser fra barnet selv, observasjoner av barn og foreldre i hente-bringe-situasjoner eller merker på barnets kropp. Den dårlige magefølelsen kan også oppstå etter observasjoner av flere hendelser som ikke er helt adekvate. Informantene nevner brus på tåteflaske, vold mot andre barn og voksne, endring i atferd og endret leke-atferd hos barn som symptomer på omsorgssvikt. Alle disse symptomene oppfattes som risikofaktorer for barn og kan til sammen utgjøre en helhetsvurdering av barnet som fører til en bekymring. I enkelte situasjoner vil heller ikke barnet gi uttrykk for at det lider under en omsorgssvikt, noe som kan gjøre det vanskelig for en barnehagelærer å oppdage at barnet er utsatt for risikofaktorer eller omsorgssvikt.

Videre i oppgaven presiserer en av informantene at det er viktig å få barn som utsettes for omsorgssvikt ut av hjemmet fordi det lever i en uholdbar situasjon. Informantene utdyper at det er viktig å få barnet ut av omsorgssviktsituasjonen så fort som mulig for å redusere sannsynligheten for at barnet utvikler en mistilpasning, og for å begrense senvanskene en slik traumatisk påvirkning kan påføre barnet. Senvanskene varierer etter hvilken form for omsorgssvikt barnet har vært utsatt for, og hvilket menneske det er som har påført barnet skadene. Senvanskene vil også variere etter barnets evne til resiliens, og hvilke andre risiko- og beskyttelsesfaktorer barnet har/hadde i livet sitt. Informantene indikerer at tidlig hjelp er god hjelp, og at barnehagen har gode muligheter til å gi denne hjelpen til barna dersom omsorgssvikten oppdages.

Barnehagen inngår som en del av barnets mikrosystemer og er av den grunn en av de viktige arenaer i barnets miljø. Norske barnehager blir sett som en primærforebyggende instans, og skal fungere som en forebyggende faktor for barn i seg selv. Barnehagen kan i tillegg få en sekundær- og/eller tertiærforebyggende rolle dersom barnehagen setter i gang tiltak for barn som behøver ekstra hjelp, og PPT, barneverntjenesten eller andre hjelpeinstanser bidrar med tiltak for barn som har utviklet betydelige vansker. Barnehagen får en primærforebyggende rolle ved at barnet er i barnehagen hver dag, og at barnehagelærerne som er kjent med barnet enkelt kan oppfatte endringer i atferd eller legge merke til blåmerker som ingen utenfor hjemmet hadde hatt mulighet til å se dersom barnet ikke gikk i barnehage. Informantene indikerer at de er gode på å se og observere, og utdyper at det viktigste i en tidlig fase er å melde bekymringsmelding til barneverntjenesten angående barn de mistenker er utsatt for omsorgssvikt. Det er først da barneverntjenesten kan gripe inn, og tilby god og forebyggende hjelp. En av informantene sier også at barnehagens viktigste oppgaver i en tidlig innsats er å jobbe med å få på plass beskyttelsesfaktorer i form av trygge tilknytningspersoner og gode relasjoner til andre mennesker for å støtte en positiv utvikling hos barnet. For de fleste barn vil barnehagen ha en supplerende rolle, men for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner kan barnehagen få en kompenserende rolle. Det er likevel ikke gitt at barnehagen får en forebyggende eller kompenserende rolle for alle barn, barnehagene bærer preg av blant annet utskiftninger, evnen barnehagelærere og de øvrige ansatte har til å inngå i relasjoner til barna, oppmerksomhet, og barnehagelærernes syn på barn generelt. Barnehagen kan fungere som enda en risikofaktor i barns hverdagsliv dersom de hverken blir møtt eller sett på en positiv måte hjemme eller i barnehagen, men kan virke som en beskyttelsesfaktor dersom disse faktorene fungerer i de enkelte barnehagene.

Barnehagelærere skal i følge informantene være ansvarlige voksne som jobber i et tverrfaglig system og står opp for barnet når det er nødvendig. Barnehagelærere har mange retningslinjer og

føringer å forholde seg til, men når det kommer til foreldresamarbeid med omsorgssviktutøvende foreldre indikerer alle informantene i denne studien at samarbeidet kan være tøft. Det kan tyde på at informantene endrer syn på de foreldrene som utøver omsorgssvikt overfor barn i førskolealder, og at barnehagelærerne trer inn som talsperson for barna i det øyeblikket de mistenker at barnet utsettes for omsorgssvikt. Barn er avhengige av sammenheng og en helhet i hverdagen, noe et positivt samarbeid mellom foreldre og barnehagelærere kan bidra til å skape. Foreldre og barnehagelærere har en daglig kontakt, og informantene forteller at dette gir en unike muligheter til å samarbeide med barnas foreldre. Dersom barnehagen blir benyttet som et pålagt hjelpetiltak av barneverntjenesten kan barnehagelærere enklere enn PPT og barneverntjenesten samarbeide med og veilede foreldre på daglig basis, informantene utdyper at noen foreldre foretrekker å kunne forholde seg til barnehagen fremfor PPT eller barneverntjenesten.

Samtlige informanter i denne studien påpeker betydningen av tverretattlig samarbeid, de nevner blant annet det er helt nødvendig med veiledning og råd fra PPT for at barnehagen skal kunne fungere som en del av et hjelpetiltak. Barnehagelærerne uttaler at de mener samarbeidet med PPT kan gå litt tregt noen ganger, og at de skulle ønske de kunne få tidligere hjelp på vegne av barna. Informantene påpeker likevel at de ikke ønsker eller har krav på annen tilbakemelding enn det som er relevant for dem og deres videre arbeid med barna i barnehagen. Barnehagen og PPT har et pågående tverretattlig samarbeid i den kommunen informantene i denne studien arbeider i, én dag i måneden kommer en PP-rådgiver til barnehagene for å observere og/eller drøfte enkeltsaker som barnehagelærerne er usikre på. Dette samarbeidet blir beskrevet som veldig positivt, og at det gir enda større muligheter for å oppdage flere barn som behøver ekstra hjelp.

Barnehagen blir sett som en kompetansearena for små barn, en kompensasjon eller et supplement til barns hjem. Barnehagen er en arena hvor barn kan få god omsorg når omsorgen hjemme ikke er god nok, og får muligheten til å rette opp i mulige skjevutviklinger med bistand både fra barnehagelærere, PPT, barneverntjenesten og eventuelle andre samarbeidspartnere. På denne måten kan både barn og foreldre få veiledning og råd, og barnet kan muligens fortsette å bo i hjemmet sitt. Alle de ovennevnte faktorene er med på å bidra til at barnehagen får en forebyggende rolle og kan fungere som et hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner dersom barnehagelærerne blant annet er oppmerksomme, innehar evner til å inngå i positive relasjoner til barna, det er god voksentetthet og barnehagelærerne har barnets beste som hovedfokus.

Referanseliste

- Askland, L. (2011). *Kontakt med barn. Innføring i førskolelærerens arbeid på grunnlag av observasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bae, B. (2007). *Å se barn som subjekt - noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehage*. Lastet ned fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvenser.html?id=440489>
- Barnehageloven. (2013). *Lov om barnehager (barnehageloven)*. Lastet ned fra:
<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Barneloven. (2014). *Lov om barn og foreldre (barnelova)*. Lastet ned fra:
<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Barne - og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. (2009). *Veileder. Til barnets beste - samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Lastet ned fra:
<http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/veileder/Veileder%20til%20barnets%20beste%202009.pdf>
- Barnevernloven. (2014). *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*. Lastet ned fra:
<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Befring, E. (2012). Forebygging blant barn og unge i et psykososialt perspektiv. I: Befring, E. & Tangen, R. (red.). *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk. (s. 129-147).
- Blindheim, A. (2011). Hvordan traumatisering påvirker hjernen. I: Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 51-60).
- Blindheim, A. (2011). Kronisk traumatiserte barn. I: Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 74-81).
- Braarud, H. C. og Raundalen, M. (2011). Familie vold og barns utvikling: Kunnskap fra forskning og praksis. I: Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 41-51).
- Bratterud, Å. & Emilsen, K. (red.). (2013). *Barnehagen som barneverntiltak - Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste*. Trondheim: Norges Teknisk-Naturvitenskapelige universitet.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human. Bioecological Perspectives on Human Development*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
- Caplan, G. (1964). *Principles of Preventive Psychiatry*. New York: Basic Books
- Claussen, C. J. (2010). *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: Sebu forlag.

- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode - en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalen, M. & Tangen, R. (2012). Barnehagens og skolens samarbeid med foreldre til barn og unge med spesielle behov. I: Befring, E. & Tangen, R. (red.). *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk. (s. 563-588).
- Drugli, M. B. (2010). *Liten i barnehagen: Forskning, teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm.
- Eriksen, E. & Germeten, S. (2012). *Barneverntjenesten i barnehage og skole. Møte mellom barn, foreldre og profesjoner*. Oslo: Cappelen Damm.
- Gudmundsdóttir, S. (2011). Den kvalitative forskningsprosessen. I: *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Gunnestad, A. (2007). Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger særskilt hjelp. I: Sjøvik, P. (red.). (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hagtvet, B. E. & Horn, E. (2012). Tidlig forebyggende innsats med fokus på språket. I: Befring, E. & Tangen, R. (red.). *Spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk. (s. 563-588).
- Haugen, R. (2008). *Barn og unges læringsmiljø 3*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kempe, H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller W. & Silver, H. K. (1985). *Child Abuse & Neglect: The battered-child syndrome*. Lastet ned fra:
http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.kempe.org%2Fdownload%2Fthe_Battered_Child_Syndrome_sm.pdf&ei=VYiJU6mmA5LZ4QTmk4HQCg&usg=AFQjCNECsFIhTTn7r9uSMKCVGQ4vQiniJw&bvm=bv.67720277,d.bGE
- Killén, K. (2004). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2009). *Sveket 1. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2012). *Sveket 1. Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2013). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kjeldstadli, Knut (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget. Lastet ned fra:
<http://www.nb.no/nbsok/nb/ed5f97b2445ac58e8dfcf08eb2ab3194.nbdigital?lang=no#0>
- Kleven, Thor Arnfinn (red.). (2011). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kristisk tolkning og vurdering*. Oslo: Unipub.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kvello, Ø. (red.). (2012). *Oppvekstmiljø og sosialisering*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lehn, E. W., (2009). *Dårlig magefølelse: Grunnlag for bekymringsmelding? - Sentrale mønstre i barnehageansattes arbeid med barn som bekymrer*. (Masteroppgave, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige universitet). Trondheim: Norges Teknisk-Naturvitenskapelige universitet.
- Miller-Perrin, C. & Perrin, R. D. (2007). *Child maltreatment. An introduction*. United States of America: Sage Publications, Inc.
- Moen, K. H. & Svendsen, A. (2007). Det offentlige hjelpeapparatet - organisering, oppgaver og saksbehandling. I: Sjøvik, P. (red.). (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moen, T. & Karlsdóttir, R. (red.). (2011). *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier. Den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 2009: 08. *Kompetanseutvikling i barneverntjenesten. Noen barneverntjenesterelaterte problemområder*. Lastet ned fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009-08/5/3.html?id=558048>
- NOU 2009: 18. *Rett til læring. Tidlig innsats og forebygging*. Lastet ned fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2009/nou-2009-18/14.html?id=571616>
- Opplæringsloven. (2014). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. Lastet ned fra:
http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_6#KAPITTEL_6
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode - en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rammeplanen. (2011). *Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Redd Barna. (2014). *Voksne må bry seg*. Lastet ned fra:
<http://www.reddbarna.no/forstyr/voksne-maa-bry-seg>
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sameroff, A. J. (2009). *The transactional model of development: how children and contexts shape each other*. Washington, D. C: American Psychological Association.

- Statistisk Sentralbyrå. (2011). *Barnetilsynsordninger, 2010*. Lastet ned fra:
<http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/kontantstotte>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- The National Institute for Health and Care Excellence (NICE). (2012). National Collaborating Centre for Women's and Children's Health. When to suspect child maltreatment. Lastet ned fra: <http://www.nice.org.uk/nicemedia/pdf/CG89FullGuideline.pdf> I: Kynø, N. M. (et al.). (2012). *Omsorgssvikt/vanskjøtsel av barn*. Helsebiblioteket: Nasjonalt nettverk for fagprosedyrer.
- Tholin, K. R. (2013). *Omsorg i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Torsteinson, S. (2011). Små barn utsatt for familievold. Fokus på diagnoser, psykobiologi og tilknytningspsykologi. I: Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 60-74).
- Tveito, M. (2013). *Intervju: Redd barna*. I: Tidsskrift for Den norske legeforening. Lastet ned fra: <http://tidsskriftet.no/article/3051558>
- Wernersen, C. (2014). *Redd Barna: - Vennligst forstyrr*. Lastet ned fra:
http://www.nrk.no/norge/redd-barna_-_vennligst-forstyrr-1.11733715
- Wright, M. AA. & Aldrigde, Ø. (2013). *Omsorgssvikt er et større problem enn man trodde*. Lastet ned fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/--Omsorgssvikt-er-et-storre-problem-enn-man-trodde--7288675.html#.U4Wk22eKCUk>

Vedlegg A

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

18.02.14

Trine Johansen Rushfeldt

Arkitekt Christies gate 8

7012 Trondheim

Informasjon til informanter

«Barnehagen som hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner.»

Jeg skal gjennomføre en studie av barn som opplever omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner som en del av mastergraden min i Spesialpedagogikk ved Fakultetet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Pedagogisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Prosjektet inngår som et samarbeidsprosjekt mellom NTNU og [REDACTED] kommune. Under dette prosjektet blir jeg veiledet av Ingvild Åmot som er høgskolelektor i spesialpedagogikk ved Dronning Mauds Minne Høgskole, hun har nettopp levert sin doktorgrad ved Instituttet for Sosialt Arbeid og Helsevitenskap, NTNU.

Temaet for prosjektet er omsorgssvikt mot barn, og innenfor dette temaet vil jeg rette fokuset på vold mot barn. Det faktum at de fleste barn i Norge går i barnehage gjør det mulig for barnehagen å fungere som et hjelpetiltak for barn som ikke får den nødvendige omsorgen hjemme. I barnehagene kan barnehagelærere i dag både avdekke, melde videre og hjelpe barn og foreldre som har barn som utsettes for omsorgssvikt.

Hovedformålet med oppgaven er å få kunnskap om hvordan barnehagepersonalet og PPT kan arbeide for at barnehagen kan fungere som et hjelpetiltak for barn som utsettes for omsorgssvikt. Jeg ønsker blant annet å finne ut hva du som informant opplever at er hensiktsmessige tiltak, hvilke utfordringer du opplever og hvordan det samarbeides rundt disse barna.

Til dette prosjektet søker jeg to informanter som er barnehagelærere og en ansatt i Pedagogisk-Psykologisk Tjeneste (PPT) som kan bidra med opplevelser, kunnskap og erfaringer rundt temaet omsorgssvikt. Som informant vil din rolle bli å gi meg informasjon gjennom et samtaleintervju som gjennomføres individuelt. Hvert intervju vil ha en varighet på ca. 1 time og vil handle om din

erfaring og kunnskap med å arbeide med barn som du har oppfattet er blitt utsatt for omsorgssvikt i hjemmet.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Intervjuene vil være anonymiserte og ikke inneholde personlige opplysninger om mine informanter. Det vil ikke bli stilt sensitive spørsmål som handler om deg personlig eller om noen du har arbeidet med. Barna forblir anonyme for meg og all informasjon om mine informanter anonymiseres. Intervjuene vil bli tatt opp på lydbånd som lagres på en datamaskin og deretter transkriberes ordrett. Lydbåndet og de transkriberte intervjuene vil bli oppbevart på en forsvarlig måte på en låst datamaskin hvor kun jeg og veileder Ingvild Åmot har tilgang til informasjonen.

Da jeg er en del av samarbeidsprosjektet mellom NTNU og [REDACTED] kommune har jeg i tillegg til intervjustudien fått mulighet til å få besvart noen få spørsmål på et kvantitativt spørreskjema, disse spørsmålene blir besvart av barnehagelærere i [REDACTED] kommune og vil fungere som et supplement til prosjektet mitt. Hele prosjektgruppen vil ha tilgang til alle spørsmålene på dette spørreskjemaet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes senest 1. juni, og etter avlagt eksamen vil all informasjon fra utskrifter bli makulert og lydopptak slettet. I den ferdige oppgaven vil du være anonym ved å bli gitt et fiktivt navn, og det vil ikke bli opplyst om hvor du arbeider eller hvilken kommune jeg har hatt et samarbeid med.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Trine Johansen Rushfeldt, på e-post: trinerushfeldt@hotmail.com eller tlf: 98887655. Eventuelt kan Ingvild Åmot kontaktes på e-post: ingvild.amot@dmmh.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien og er villig til å delta

.....
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Med vennlig hilsen masterstudent
Trine Johansen Rushfeldt
Tlf: 988 87 655
E-post: trinerushfeldt@hotmail.com

.....
(Signert av masterstudent, dato)

Vedlegg B

Intervjuguide

«Hvordan kan barnehagen fungere som en del av hjelpetiltaket for barn som utsettes for omsorgssvikt av sine nære omsorgspersoner?»

Innledning

- Om prosjektet: «Barnehagen som hjelpetiltak for barn som opplever omsorgssvikt i hjemmet.»
- Min bakgrunn
- Bekreftelse fra Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD)
- Diktafon, anonymisering, og samtykkeerklæring.

Bakgrunnsinformasjon

- Hvilken arbeidsstilling har du i dag?
- Hvilken utdanning har du?
- Hvilken arbeidserfaring har du?
- Hvor lenge har du arbeidet i PPT?
- Har du noen spesialisering/fordypning?
- Kjønn og alder

Identifisering

1. Hva er det som vekker mistanke hos deg om at et barn utsettes for omsorgssvikt?
2. Kan du gi eksempler på arbeidserfaringer du har med barn som opplever omsorgssvikt?
3. Hvorfor er det viktig for deg å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt?

Tidlig innsats

4. Har dere i PPT fokus på tidlig innsats i barnehagen/PPT i forhold til omsorgssvikt?
 - Hva gjør dere for å fremme tidlig innsats i barnehagen?
5. I følge Statistisk sentralbyrå gikk 90% av barna i alderen 1-5 år i barnehage i 2010. Hva tenker du om barnehagelæreres muligheter til å arbeide med tidlig innsats knyttet til disse tallene?
6. Hvilken betydning ser du at tidlig innsats i barnehagen kan ha for de barna som utsettes for omsorgssvikt?

7. Hva mener du er det viktigste å legge vekt på i den tidlige innsatsen/til retteleggingen for de utsatte barna i barnehagen?

Barnehagens rolle

8. I følge Rammeplanen kan barnehagen fungere som en del av hjelpetiltaket rundt barn som opplever omsorgssvikt. Hva mener du er viktig kunnskap å ha i barnehagen for at et slikt hjelpetiltak skal fungere best mulig?

9. Hva mener du som barnehagelærer/PP-rådgiver er barnehagelærernes rolle angående barn som utsettes for omsorgssvikt i hjemmet?

Barnehagelærernes opplevelse, erfaring og kompetanse.

10. Har du erfaring med nært samarbeid med PPT/barnehagen angående barn som opplever omsorgssvikt?

11. Hvordan oppleves samarbeidet med barnehagen/PPT om barn som opplever omsorgssvikt?

12. Hvordan håndterer du den situasjonen du sitter i, mellom foreldre, barnehagepersonale og mulige andre hjelpeinstanser?

- Hvilke utfordringer er det?
- Hvilke positive erfaringer har du?

Pedagogisk-Psykologisk Tjenestes (PPTs) opplevelse, erfaring og kompetanse.

13. Hva mener du er PPTs rolle i forhold til arbeidet med de utsatte barnas barnehagehverdag?

14. Hva kan PPT bidra med i barnehagen for at barnehagen kan fungere som et hjelpetiltak for barn som opplever omsorgssvikt?

Avslutning

15. Har du noen andre tanker, erfaringer eller opplevelser rundt temaet som du ønsker å belyse?

Vedlegg C

Se neste side.

Ingvild Åmot
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 11.02.2014

Vår ref: 37275 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 24.01.2014. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 07.02.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

37275

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Barnebagen som hjelpetiltak for barn som opplever omsorgssvikt i hjemmet

NTNU, ved institusjonens øverste leder

Ingvild Åmot

Trine Rushfeldt

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Trine Rushfeldt trinerushfeldt@hotmail.com